

Systeemgerichte aanpak van delictgedrag

Ervaringen met Intensief Systeemgericht Casemanagement bij gezinnen met een jeugdreclasseringsmaatregel bij Jeugdbescherming Regio Amsterdam

Colofon

Dit is een uitgave van

Jeugdbescherming Regio Amsterdam © 2019

Overschiestraat 57

1062 HN Amsterdam

www.jeugdbescherming.nl

Auteurs

Inge Busschers & Atze van den Bos

Onderzoeksteam

Marc Dinkgreve (projectleider), Helene van Buuren (gedragsdeskundige), Jessica Fokkinga (gedragsdeskundige), Marjolein ten Cate (stagiair)

Inhoudsopgave

1. Inleiding.....	3
1.1 Waarom kiest Jeugdbescherming voor ISC bij delictgedrag?.....	3
1.2 Onderzoeksvraag.....	4
2. Intensief Systeemgericht Casemanagement.....	5
2.1 Doelen en methode Intensief systeemgericht casemanagement.....	5
2.2 Theoretische overwegingen systeemgerichte en geïntegreerde aanpak.....	7
2.3 Onderzoek naar effectiviteit.....	8
2.4 Kenmerken gezinnen jeugdreclassering.....	8
3. Methode.....	9
Dataverzameling en analyse deel 1.....	9
Dataverzameling en analyse deel 2.....	9
Ethische overwegingen.....	10
4. Resultaten.....	11
4.1 Ervaringen gezinsmanagers met werken volgens ISC bij Jeugdreclassering.....	11
4.1.1 Jongeren en gezinnen in jeugdreclasseringszaken.....	11
4.1.2 Idee en opbrengst van ISC.....	13
4.1.3 Uitvoering methodiek.....	16
4.2 Drie gezinnen.....	23
Positieve punten systeemgerichte aanpak volgens ouders.....	27
Wat zorgde voor verandering in gedrag?.....	28
5. Conclusie.....	30
Perspectief van ouders op systeemgericht werken bij delictgedrag.....	30
Ervaringen van gezinsmanagers op systeemgerichte aanpak bij delictgedrag.....	30
Barrières bij uitvoeren systeemgerichte aanpak.....	31
Discussie.....	31
Bronnen.....	34

1. Inleiding

Als een jongere tussen de twaalf en achttien jaar oud in aanraking komt met de politie kan er een reclasseringsmaatregel worden opgelegd. Ook bij (langdurige) overtreding van de leerplichtwet kan zo'n maatregel worden opgelegd. Dit soort maatregelen worden alleen opgelegd als een HALT-maatregel niet toereikend wordt geacht wegens de ernst van de overtreding of het misdrijf. In het leven van de jongeren die deze maatregelen opgelegd krijgen, spelen vaak meerdere problemen en veelal zijn er ook zorgen over de ontwikkeling van deze jongeren en de manier waarop zij worden opgevoed. Deze jongeren lopen daarnaast het risico verder in de criminaliteit verzeild te raken. Een maatregel van jeugdreclassering heeft derhalve niet alleen het doel herhaling of terugval (recidive) te voorkomen maar beoogt ook de jeugdigen een beter toekomstperspectief te bieden.

Jeugdreclasseringsmaatregelen worden uitgevoerd door één van de vijftien Gecertificeerde Instellingen (GI's) voor Jeugdbescherming en Jeugdreclassering in Nederland. De begeleiding van een jongere binnen zo'n maatregel gebeurt aan hand van een casemanagement aanpak. Casemanagement is een werkwijze waarbij de cliënt centraal staat en die vooral wordt ingezet bij meervoudige en complexe problematiek. De casemanager zorgt ervoor dat de jongere de hulp krijgt die nodig is en voert zelf geen trainingen, zorg of therapieën uit.

Landelijk is momenteel de trend gaande om (meer) systeemgericht te werken bij jeugdreclassering. De GI's gebruiken over het algemeen de methodiek die wordt beschreven in het handboek *Methode Jeugdreclassering* (gebaseerd op het Risk, Needs en Responsivity model van Andrews & Bonta, 1994)¹. Jeugdbescherming Regio Amsterdam (hierna: Jeugdbescherming) is de enige GI die er nadrukkelijk voor heeft gekozen om te werken volgens de methode *Intensief Systeemgericht Casemanagement (ISC, zie hoofdstuk 2 voor een uitgebreide toelichting)*. ISC is in Nederland tot dusver de enige systeemgerichte casemanagement methodiek waarbij ook de veilige ontwikkeling van broertjes en zusjes centraal staat. Deze methode wordt door Jeugdbescherming sinds 2011 gehanteerd, waarbij de werkwijzen voor (preventieve) jeugdbescherming en jeugdreclassering geïntegreerd zijn.

1.1 Waarom kiest Jeugdbescherming voor ISC bij delictgedrag?

ISC is een casemanagement aanpak die zich op het gehele gezinssysteem richt; dat wil zeggen op de veilige ontwikkeling van alle jeugdigen binnen het gezin en alle personen in het gezin(systeem) die van invloed zijn. Jeugdbescherming heeft ervoor gekozen deze methode bij alle gezinnen in te zetten die bij Jeugdbescherming worden aangemeld², vanuit de visie dat problemen van kinderen nooit op zichzelf staan maar altijd plaatsvinden in een bepaalde

¹ Sinds 2015 ook pilot met Signs of Succes methodiek bij jeugdreclassering, bij GI Jeugdbescherming en Jeugdreclassering Noord en de GI William Schrikker Groep. Deze methodiek staat bekend als *Jeugdreclassering 2.0* en is ook systeemgericht te noemen. In deze methodiek wordt het systeem rondom de jongere betrokken in de begeleiding, maar de aanpak gaat niet zo ver als ISC dat het de veilige ontwikkeling van alle jeugdigen in het gezin centraal stelt.

² Dat betekent dat gezinnen die vanuit preventieve jeugdbescherming, jeugdbescherming en/of jeugd-reclassering zijn aangemeld vanuit dezelfde methodiek begeleid worden.

(gezins)context. Dit betekent dat de meeste *oorzaken* van de problemen zich niet (uitsluitend) bij het (individuele) kind afspelen maar veelal op ouder- of gezinsniveau. Het is volgens de methodiek essentieel om deze niveaus mee te nemen in een hulpverlenings- of ondersteuningstraject omdat op deze manier niet alleen de symptomen (bij het kind of de jeugdige) maar ook de oorzaken (patronen bij ouders en binnen gezinnen) worden aangepakt (Busschers, Boendermaker, & Dinkgreve, 2016).

De toepassing van ISC binnen jeugdreclasseringsgezinnen houdt in dat gezinsmanagers de mensen uit het systeem van de jongere (ouders, broers, zussen, familie en/of vrienden) bij het proces betrekken en dat zij zich niet alleen richten op de veiligheid van de jeugdige waar de maatregel voor geldt, maar op de veiligheid van alle kinderen binnen het gezin. Het doel hiervan is te voorkomen dat broertjes en zusjes gedrag gaan ontwikkelen waardoor ook zij in aanraking komen met justitie (uit onderzoek blijkt dat het hebben van een delinquente broer of zus een (op zichzelf staande) risicofactor is om zelf delinquent gedrag te gaan vertonen³).

Gesprekken vinden binnen ISC plaats met alle gezinsleden tegelijkertijd. In deze gesprekken worden de zorgen en krachten in het gezin besproken, zodat de gezinsmanager het gehele gezin kan motiveren, worden alle krachten en onderlinge gedragspatronen in kaart gebracht en worden de oorzaken en samenhang van het gedrag geanalyseerd. Vervolgens wordt er samen met het gezin een specifiek plan gemaakt waarin voor het gezin passende interventies worden opgenomen⁴.

1.2 Onderzoeksvraag

Het werken volgens ISC bij jeugdreclassering heeft een theoretische (en evidence-based) grondslag (zie volgende hoofdstuk voor een uitgebreide toelichting hierop). Echter, er is nog niet veel bekend over hoe het werken met ISC binnen de jeugdreclassering in de praktijk verloopt. Wat zijn de ervaringen die gezinsmanagers hebben met deze manier van werken? In wat voor gezinnen groeien jeugdigen met een jeugdreclasseringsmaatregel op en welke problemen spelen er binnen deze gezinnen? Op welke manier vinden zij de systeemgerichte aanpak 'werken' in de praktijk? En zijn er (praktische) barrières waar zij (eventueel) tegenaan lopen? Hoe wordt het systeemgericht werken door gezinnen beleefd? En tot slot de belangrijkste vraag; draagt de systeemgerichte aanpak van ISC bij aan de veiligheid van de jeugdigen?

In dit onderzoek is een antwoord gezocht op bovenstaande vragen. Hierbij is de volgende hoofdvraag geformuleerd: *'Welke ervaringen hebben ouders, jongeren en professionals met systeemgericht casemanagement bij jeugdreclassering en in hoeverre draagt dit volgens hen bij aan de doelstelling van Jeugdbescherming 'ieder kind blijvend veilig'?*

³ Twan Huijsmans & Veroni I. Eichelsheim & Frank Weerman & Susan J. T. Branje & Wim Meeus. (2018). The Role of Siblings in Adolescent Delinquency Next to Parents, School, and Peers: Do Gender and Age Matter? *Journal of Developmental and Life-Course Criminology*, 5, 2, 220-242.

⁴ Busschers, I., & Boendermaker, L. (2019). Systeemgericht werken bij gezinnen met meervoudige en complexe problematiek: Intensief Systeemgericht Casemanagement. In: *Gezinnen met meervoudige en complexe problemen. Theorie en praktijk* (Eds.) Knoth-Dickscheit, J., & Knorth, E. Groningen: Rijksuniversiteit Groningen.

2. Intensief Systeemgericht Casemanagement

In dit hoofdstuk wordt dieper ingegaan op doelen, methode en de theoretische onderbouwing van ISC. Daarna wordt kort ingegaan op onderzoek naar effectiviteit van de methodiek. Tot slot wordt een korte beschrijving gegeven van de kenmerken van gezinnen waarvan één of meerdere kinderen delinquent gedrag vertonen.

Het doel van het Intensief Systeemgericht Casemanagement, is het aanpakken van (chronische of ernstige) ontwikkelingsbedreigende situaties, zodat een gezonde en veilige ontwikkeling van kinderen en jongeren mogelijk is. Deze op het gezin (systeem) gerichte aanpak betekende in de praktijk van het casemanagement een grote verandering. Waar de werkzaamheden voorheen werden gericht op individuele kinderen en jongeren, wordt er nu gewerkt met het hele systeem: kinderen, jeugdigen én hun gezin. Inmiddels wordt er in de reclassering op meer plekken gewerkt met een systeemgerichte aanpak. Zo wordt er in Justitiële Jeugd Inrichtingen meer met ouders samengewerkt (proefschrift Inge Simons, 2018) en ook bij de inzet van Halt afdoeningen wordt momenteel meer aandacht besteed aan de rol en invloed van ouders bij strafbaar gedrag van hun kind (Justitie en Veiligheid, 2018).

2.1 Doelen en methode Intensief systeemgericht casemanagement

In Nederland is het gebruik van de ISC-methodiek in gezinnen waar een jeugdreclasseringsmaatregel is opgelegd nog redelijk nieuw, maar de methodiek vindt zijn oorsprong in een methodiek die speciaal ontworpen is voor delinquente jongeren in de VS. Deze methodiek *Functional Family Parole services* (FFP; Sexton, Alexander, & Kopp, 2002) en is gebaseerd op *Functional Family Therapy* (FFT; Alexander, Waldron, Robbins, & Neeb, 2013). Het is gericht op het ondersteunen van delinquente jongeren binnen de gezinscontext (waar vaak complexe en meervoudige problemen spelen).

FFP is een casemanagement methodiek die zich kenmerkt door een basishouding van respectvol zijn naar elkaar; door het erkennen van individuele verschillen, cultuur, etniciteit en gezinssamenstelling. In FFP staat het verbinden met het gezin centraal. In de praktijk betekent dit, dat je als gezinsmanager laat zien dat je het gezin wil begrijpen vanuit hun eigen standpunt, dat je bereid bent daar hard voor te werken, dat je hun normen en waarden begrijpt, en betrouwbaar en beschikbaar bent. Uitgangspunt is dat iedereen binnen het systeem het beste wil voor de kinderen. Vanuit hier wordt het gesprek gevoerd over wat het systeem wenst voor de kinderen, hoe dit nu gaat en hoe zij dit gezamenlijk kunnen gaan bereiken. De gezinsmanager motiveert het systeem door hen te erkennen en inzicht te geven in het feit dat zij gezamenlijk de verandering kunnen bereiken. Daarnaast gaan zij steeds open het gesprek aan over de veiligheid van de kinderen in het gezin vanuit de reden voor de aanmelding en wie kan ondersteunen om de veiligheid van de kinderen te vergroten.

De basishouding FFP levert op dat het gezin(systeem) zelfstandig en gemotiveerd meewerkt aan de hulpverlening, waardoor het risico op onveiligheid afneemt en gezinnen geen begeleiding van Jeugdbescherming meer nodig hebben. Zo nodig blijven er wel hulpverleners bij het gezin betrokken, maar dan zonder preventieve jeugdbescherming of justitiële maatregelen.

Binnen ISC worden tien centrale elementen onderscheiden die in de praktijk nauw met elkaar zijn verbonden. Deze elementen zijn op drie verschillende niveaus ingedeeld: inhoud, proces en organisatie (zie tabel 1).

Tabel 1. Kernelementen van Intensief Systeemgericht Casemanagement

Niveau kernelement	Kernelement
Inhoud	Focus op veilige ontwikkeling kind
	Gezin(systeem) gericht werken
	Relationele focus
	Verbinden en motiveren
	Betrekken en activeren van netwerk
Proces	Borging en generalisatie
	Intensief casemanagement
	Transparant werken
Organisatie	Planmatig werken
	Werken als één team

Uit: Busschers, Boendermaker & Dinkgreve, 2016.

Het casemanagement-traject binnen ISC is, analoog aan FFP, verdeeld in drie fases; 1) verbinden en motiveren, 2) ondersteunen en regievoeren, en 3) borgen en generaliseren. Elke fase wordt gekenmerkt door enkele specifieke doelen. In fase 1 richt de gezinsmanager zich op het wegnemen van de actuele onveiligheid en het vinden van aansluiting bij het gezin en het motiveren tot verandering, onder andere door samen met het gezin een doel te formuleren waar het hele gezin achter staat. In fase 2 volgt de gezinsmanager het gezin (en het directe systeem er omheen) door uitvoerdersoverleggen en helpt hen om de deelname aan ingezette interventies en de (gedrags)veranderingen vol te houden. De gezinsmanager voert regie op de veiligheid en houdt de voortgang in de gaten. In fase 3 bespreekt de gezinsmanager samen met het hele gezin hoe ze het geleerde uit fase 2 kunnen blijven toepassen in andere situaties en maakt met hen en andere betrokken personen uit het eigen en het professionele netwerk een borgingsplan, zodat voor alle gezinsleden duidelijk is hoe te handelen op het moment dat het minder goed gaat of lijkt te gaan. De inzet van het casemanagement is erop gericht dat het gezin als systeem in staat is om toekomstige problemen zelfstandig op te lossen en zo blijvend veilig te zijn.

Het systeemgericht werken uit zich door met alle gezinsleden tegelijkertijd te spreken. Het doel hiervan is hen allen te betrekken, met allen een evenwichtige werkalliantie op te bouwen, het functioneren van het gezin te analyseren, en een *family focus* te creëren op de aanwezige onveiligheid. Op die manier wordt het hele gezin betrokken bij de noodzakelijke veranderingen.

De aanwezigheid van een onveilige situatie wordt benaderd vanuit een relationeel perspectief. Het inzicht in deze verhoudingen en gedragspatronen helpt om de complexiteit van de problematiek te begrijpen, om het gezin te motiveren om de juiste hulp te accepteren, hulp

die ingrijpt op de oorzaken in plaats van de symptomen en die aansluit bij de verhoudingen in het gezin. Door de gesprekken met het hele gezin(systeem) tegelijk te voeren, kan de gezinsmanager het gezin motiveren en tegelijkertijd alle problemen en onderlinge gedragspatronen in kaart krijgen, de oorzaken van het gedrag analyseren, en (in samenspraak met het gezin) passende interventies inzetten.

De technieken in FFP worden door gezinsmanagers gebruikt om als casemanager gezinnen te begeleiden en hiermee veranderingsbereidheid in gezinnen tot stand te brengen. In jeugdreclasseringszaken combineert de gezinsmanager de taken van jeugdbeschermer en jeugdreclasseringsambtenaar. Ongeacht het juridisch kader blijft dezelfde gezinsmanager betrokken bij een gezin (bijvoorbeeld als een maatregel afloopt en het gezin nog wel begeleiding van jeugdbescherming nodig heeft).

2.2 Theoretische overwegingen systeemgerichte en geïntegreerde aanpak

Er zijn verschillende theoretische overwegingen om een systeemgerichte aanpak te hanteren voor zowel jeugdbescherming als jeugdreclassering. Ten eerste kunnen zowel delinquentie (Loeber, Slot, & Stouthamer-Loeber, 2008) als kindermishandeling (Belsky, 1993) worden verklaard vanuit het bio-ecologisch model van Bronfenbrenner (1979), dat ervan uitgaat dat ernstige gedragsproblemen en problemen in de opvoeding van kinderen worden veroorzaakt door een groot aantal factoren, via transactionele processen op verschillende niveaus (zie ook Knorth, 2016a). Daarbij is er een overlap in de risico- en beschermende factoren voor delinquentie en kindermishandeling. Zo spelen factoren zoals stress bij ouders en problemen tussen ouders zowel bij het risico op kindermishandeling als op delictgedrag een rol (Asscher, Van der Put, & Stams, 2015; Wenar & Kerig, 2005).

Ten tweede zijn zowel bij kindermishandeling als jeugddelinquentie de risicofactoren niet uitsluitend gericht op één kind, maar op alle kinderen in het gezin. Bij kindermishandeling spelen vooral ouderfactoren (zoals stress en een verleden van kindermishandeling) een rol (Stith et al., 2009), en daarmee lopen broertjes en zusjes binnen het gezin ook een risico. Bij jeugddelinquentie is het betrekken van broers en zussen in de gekozen aanpak eveneens nodig omdat ook hier zowel persoonlijke als factoren binnen het gezin, zoals problemen tussen ouders, ontoereikend ouderlijk toezicht en negatieve gezinsinteracties, van invloed zijn (bijv. Steinberg, Darling, Fletcher, Brown, & Dornbush, 1995).

Ten derde is zowel bij kindermishandeling als bij jeugddelinquentie het hele gezin en de omgeving nodig voor activering, motivatie en verandering. Casemanagers dienen daarom tenminste alle gezinsleden en in het beste geval alle belangrijke personen rondom het gezin bij het zorgproces te betrekken (Dawe, Harnett, & Frye 2008; Orobio de Castro, Veerman, Bonds, & De Beer, 2002; Rots-De Vries, Van de Goor, Stronks, & Garretsen, 2011; White, Warrener, Reeves, & La Valle, 2008). Alhoewel de invloed van het gezin(systeem) op het gedrag van een jongere afneemt naarmate de leeftijd van de jongere toeneemt (zie o.a. Van der Put et al., 2012), en vrienden en het sociale netwerk steeds belangrijker worden, blijkt de invloed van o.a. ouders op het gedrag van de jongere niet gering (Janssen, 2016).

2.3 Onderzoek naar effectiviteit

De effectiviteit van FFP bij jeugdreclassering is in verschillende studies aangetoond (Alexander et al., 2013; Rowland, 2009), mits de methodiek wordt uitgevoerd met voldoende kwaliteit (dat wil zeggen, met een hoge mate van programmatrouw). De meeste studies zijn gedaan in de Verenigde Staten (Lucenko, Mancuso, & Felver, 2011; Rist, 2011; Rowland, 2009). Een studie die FFP vergeleek met traditionele jeugdreclassering (Washington State Department of Social and Health Services, 2009) toonde aan dat jongeren in de FFP groep na 12 maanden statistisch significant minder terugmeldingen van overschrijdend gedrag bij de jeugdreclassering hadden (14,7% minder) en dat na 18 maanden jongeren in de FFP-conditie 15,3% minder recidiveerden dan de jongeren in de conditie met traditionele jeugdreclassering. De verminderde recidive werd echter niet gevonden in de FFP-groepen waarbij het model 'niet programmatrouw' of slechts 'redelijk programmatrouw' werd uitgevoerd. Een andere Amerikaanse studie die jongeren vergeleek die wel en geen FFP geboden kregen (Lucenko et al., 2011), toonde 48% minder her-arrestaties en 33% hogere arbeidsdeelname in de FFP-groep. Een recentere studie laat een positief economisch voordeel zien door de inzet van FFP (Washington State Institute for Public Policy & the University of Washington Evidence Based Practice Institute, 2013): per jeugdige wordt \$10.168,- bespaard. In vergelijking met out-of-home care, toonde het FFP model een vermindering van kosten van 16% (Rist, 2011). In de staat Washington wordt FFP dan ook beschouwd als evidence-based practice, mits het programma met een hoge mate van programmatrouw wordt uitgevoerd.

Het enige Nederlandse onderzoek dat is gedaan naar uitkomsten betreft een pilotstudie naar toepassing van FFP binnen de jeugdreclassering (Tong Sang, De Wit, De Boer, & Jongman, 2012). De mate van programmatrouw lag destijds laag en er bleek geen statistisch significant verschil in recidive tussen de jongeren in de FFP-conditie ($n = 89$) met een recidivepercentage van 40% en 49% recidive in de vergelijkingsgroep ($n = 163$). Wel lagen de resultaten in de verwachte richting, dat wil zeggen dat de uitkomsten voor de FFP conditie iets beter waren.

2.4 Kenmerken gezinnen jeugdreclassering

In 2016 waren er in Nederland bijna 7000 jongeren met een maatregel van jeugdreclassering. Dit aantal lijkt in de afgelopen jaren te dalen. Dit betrof 80% jongens en 20% meisjes. Bij Jeugdbescherming Regio Amsterdam ging het in 2015 om 487 jongeren met een maatregel van jeugdreclassering, in dat jaar is aanvullend dossieronderzoek gedaan naar enkele kenmerken van deze jongeren. We zien dat veel van deze jongeren thuis wonen in een gezin met broertjes en/of zusjes. Volgens de cijfers wordt bij ongeveer vier van de tien jongeren jeugdhulp ingezet (zie ook bijlage I: factsheet).

Jeugdreclassering gaat volgens cijfers van het CBS in vier van de tien gevallen gepaard met de inzet van jeugdhulp. Volgens de Raad voor Strafrechttoepassing en Jeugdbescherming sluiten strafrecht en de jeugdhulp echter nog onvoldoende op elkaar aan¹. Hiermee wordt bedoeld dat de huidige jonge daders via het strafrecht nog onvoldoende jeugdhulp krijgen en er daardoor geen sprake is van synergie tussen straf en hulp. Dit is wel in ontwikkeling. In de hele keten bestaat de wens om dit te verbeteren. Recente cijfers laten zien dat (landelijk en lokaal in Amsterdam)

slechts 30 a 40% van de jongeren met alleen een maatregel van jeugdreclassering tegelijkertijd ook jeugdhulp ontvangt. Dit is opvallend weinig gezien het feit dat jeugdreclassering juist wordt ingezet voor jongeren waar zorgen zijn over de ontwikkeling en de manier waarop zij worden opgevoed.

Uit beschrijvend onderzoek van jongeren uit de Top600 weten we (Seegeren & Fassaert, 2014) dat de meerderheid van de Top 600 uit grote en onstabiele gezinnen komt. De dominante woonsituatie werd vaak omschreven als 'sterk wisselend'. Ouders waren vaak gescheiden (58%) en cliënten groeiden op (samen met gemiddeld vier broertjes en/of zusjes) in een eenoudergezin. De instabiele thuissituatie wordt daarnaast gekenmerkt doordat 46% eenmaal of vaker is verhuisd (46%).

3. Methode

Om de onderzoeksvraag te beantwoorden is gekozen voor een kwalitatieve aanpak die bestaat uit twee delen. Het eerste deel betreft interviews met gezinsmanagers (N=10) om hun ervaringen met het werken met ISC bij jeugdreclasseringsgezinnen in kaart te brengen. In het tweede deel wordt ingezoomd op een drietal cases waarbij er binnen een jeugdreclasseringstraject is gewerkt volgens ISC. In deze drie cases is uitgebreid dossieronderzoek gedaan en zijn verschillende betrokkenen (ouder(s), jeugdige zelf, gezinsmanagers) geïnterviewd.

Dataverzameling en analyse deel 1

Tien gezinsmanagers zijn geïnterviewd die minimaal één gezin hadden begeleid waarbij sprake was van een jeugdreclasseringmaatregel. Deze gezinsmanagers hadden gereageerd op een interne oproep. De interviews vonden plaats in april en juli 2018. Het betrof 3 mannen en 7 vrouwen. Drie gezinsmanagers (2 mannen en 1 vrouw) waren senior gezinsmanager; zij geven in hun team de methodische supervisie en begeleiden nieuwe medewerkers. De interviews waren semigestructureerd en de interviewtopics die zijn gehanteerd waren geconstrueerd rond de vragen hoe de methodiek (ISC) is toegepast, welke ervaringen hiermee zijn opgedaan en wat het hanteren van deze methodiek volgens de gezinsmanagers heeft opgeleverd voor de jeugdige en het gezin. De interviews zijn opgenomen, verbatim uitgetypt en vervolgens gecodeerd met gebruikmaking van het programma Maxqda.

Dataverzameling en analyse deel 2

Bij de selectie van vijf cases voor verdere uitwerking zijn verschillende inclusiecriteria gehanteerd. Er moest in het gezin ten eerste een jeugdige zijn aangemeld vanuit jeugdreclassering, de jeugdige diende tenminste één broer of zus te hebben (omdat een belangrijk onderdeel van dit onderzoek is te kijken naar de mate waarin het hele systeem en dus ook broertjes en zusjes zijn betrokken bij het proces, is het nodig dat er broertjes en zusjes aanwezig zijn in het gezin) en de begeleiding van het gezin diende maximaal 3 maanden geleden te zijn afgerond. In dit deel van het onderzoek is gebruik gemaakt van triangulatie van onderzoeksmethoden door zowel gebruik te maken van dossieronderzoek als van interviews. De interviews zijn gecodeerd in Maxqda. De interviewtopics waren het netwerk van het gezin, de ervaringen van het gezin met de werkwijze van Jeugdbescherming (onder andere het

gezinsplan), de inzet van hulpverlening, uitvoerdersoverleggen, de borging en waar de werkwijze volgens de gezinnen toe heeft geleid.

Ethische overwegingen

De interviews met gezinsleden en de betrokken gezinsmanagers zijn gehouden in 2018 en begin 2019. Ook deze interviews waren semigestructureerd. Er is aan de gezinnen uitgelegd wat het doel was van het onderzoek door de betrokken gezinsmanager en er is hen door deze gezinsmanager gevraagd of zij mee wilden werken. Als dit het geval was, is er contact opgenomen met het gezin door één van de onderzoekers. In de verschillende cases waren verschillende betrokkenen die geïnterviewd wilden worden. In het eerste en derde gezin was het de moeder die wilde meewerken en die dus is geïnterviewd, in het tweede gezin de vader. Er is met de respondenten afgesproken dat zij het afgeronde onderzoek zullen ontvangen als zij daar behoefte aan hebben.

Voor het dossieronderzoek zijn gezinsplannen en administratieve data ingezien en zijn de resultaten van ingevulde veiligheids- en risicotaxaties op een rij gezet. Er is bij de gezinnen om toestemming gevraagd om dit te mogen doen, bij één gezin is geen toestemming gegeven om het dossier te raadplegen.

4. Resultaten

In dit hoofdstuk worden de resultaten weergegeven van de interviews met de gezinsmanagers en daarna worden de drie cases en de bijbehorende interviews met betrokkenen beschreven.

4.1 Ervaringen gezinsmanagers met werken volgens ISC bij Jeugdreclassering

Er zijn tien gezinsmanagers geïnterviewd over hun ervaringen met systeemgericht werken in jeugdreclasseringszaken. Met hen zijn de volgende punten besproken:

- Kenmerken van jongeren en gezinnen in jeugdreclasseringszaken
- Idee en opbrengst van ISC (welke elementen zorgen voor goede resultaten?)
- Uitvoering ISC (hoe pak je de uitvoering van de methodiek het beste aan?)
- Barrières bij de uitvoering van ISC

4.1.1 Jongeren en gezinnen in jeugdreclasseringszaken

Aanmeldredenen

Als reden dat de jongere een reclasseringsmaatregel heeft gekregen wegens delictgedrag worden de volgende voorbeelden genoemd: diefstal, het plegen van overvallen, steekpartijen, geweldpleging, brandstichting, vuurwapenbezit, heling, drugsbezit en dealen, straatroof en poging tot doodslag. Het gaat zowel om individueel gedrag als groepsdelicten. Een gezinsmanager vertelt dat het opvalt dat de anmeldredenen per buurt verschillen. Een ander stelt dat het in sommige gevallen ook wel eens een kwestie is van iets dat in wezen niet heel ernstig is maar dat uit de hand is gelopen: *'Ik heb nu een jongen net in begeleiding. Het was een vechtpartijtje, hij pakt voor de grap een jas af. Klinkt even heel lullig maar hij heeft nu dus een jeugdreclasseringsmaatregel. Ik zeg niet dat hij niks fout heeft gedaan, maar het was ook een ruzie tussen twee. De ene ouder doet wel aangifte en de andere ouder niet. Anders waren ze allebei dader.'*

Problematiek

In de gezinnen waarin de jongeren met een maatregel opgroeien spelen over het algemeen veel verschillende problemen, aldus de gezinsmanagers. In figuur 1 zijn de genoemde problemen weergegeven, ingedeeld in de drie niveaus van het ecologische model van Bronfenbrenner (1979). Deze figuur heeft niet de intentie uitputtend te zijn, maar illustreert dat jongeren met een maatregel van jeugdreclassering te maken hebben met problemen op verschillende gebieden en dat veel van deze problemen zich in de gezinscontext afspelen.

		■ Microniveau		■ Mesoniveau		■ Macroniveau	
Microniveau (complexe)- scheidingen	Huiselijk geweld in gezin	Lage verstandelijke vermogens	Behoeft e aan spanning of grensoverschrijdend gedrag	Mesoniveau			
				Geen dagbesteding zoals sport of hobby's		Problemen op school (veel wisselingen, uitval)	
Afwezige vader	Verschillende vaders binnen één gezin	Autisme of PDD- NOS	Verslavings- problematiek jongere	Verkeerd sociaal netwerk jongeren		Kinderen veel op straat / weinig toezicht	
		Traumatische achtergrond ouders	Psychiatrie opvoeder	Macroniveau			
Hecht ings - problematiek	Familieleden die crimineel zijn (criminaliteit is normaal binnen gezin)	Psychische problemen opvoeder	Gedragsproblemen ouders	Geld- problemen/ armoede	Werkloosheid	Zeer kleine woning (waar soms grote gezinnen wonen)	
				Lage sociaal-economische status en maatschappelijke achterstanden bij ouders			

Figuur 1. Problemen die spelen in de gezinnen volgens de gezinsmanagers, ingedeeld in de niveaus van Bronfenbrenner (1979)

Hulpverleningsgeschiedenis

Wanneer een maatregel van jeugdreclassering wordt uitgesproken, krijgt een jongere een gezinsmanager toegewezen. Dit betekent echter niet altijd dat dan voor het eerst naar de (veilige) ontwikkeling van de jongere wordt gekeken. De mate waarin deze jongeren al bekend waren binnen de hulpverlening verschilt volgens de gezinsmanagers. Sommige stellen dat deze jongeren 'zelden' onbekend zijn, anderen zeggen juist dat dit juist 'heel vaak' voorkomt. Zo zegt een gezinsmanager: *'Ik heb best wat cliënten die bijvoorbeeld vroeger echt hulp nodig hebben gehad en wij er toen niet waren. Nu zijn de kinderen zeventien, achttien en dan krijgen ze Jeugdreclassering. Dat we al die tijd niet betrokken zijn geweest of dat vanuit het vrijwillig kader laagdrempeliger hulp is ingezet, dan denk ik: "zonde, daar hebben we een kans gemist.'* Ook komt aan de orde dat gezinnen ooit wel hulpverlening hebben gehad (al dan niet in combinatie met jeugdbescherming), maar dat dat traject jaren geleden is afgesloten toen de kinderen een jaar of vier of vijf waren, en dat deze kinderen dan met een maatregel weer binnenkomen als ze veertien zijn.

Er lijkt dus grofweg een tweedeling te zijn qua gezinnen. Enerzijds de gezinnen waar al veel is ingezet, maar dit niet heeft kunnen voorkomen dat de jongere delicten is gaan plegen. En anderzijds gezinnen die tot het moment van de jeugdreclasseringsmaatregel 'onder de radar' zijn gebleven. In beide gevallen gaat het om gezinnen waar wel problemen zijn op meerdere gebieden.

Ingezette hulpverlening tijdens begeleiding door Jeugdbescherming

De gezinsmanagers geven aan dat zij respectievelijk altijd of bijna altijd hulpverlening inzetten in jeugdreclasseringstrajecten. Een gezinsmanager denkt dat in ongeveer 30% van de gevallen ook hulp wordt ingezet voor de rest van het gezin, de anderen hebben zich hier niet specifiek over uitgelaten. Op de vraag welke hulp er wordt ingezet, worden heel veel verschillende antwoorden gegeven:

- **Therapie voor kind/jongere:** individuele therapie, groepstherapie voor kinderen met huiselijk geweld, individuele therapie gericht op emotieregulatie, Care-express (Opvoedpoli, geïntegreerde specialistische jeugdhulp aan jongeren van 12 tot 23 jaar met meervoudige problematiek op verschillende leefgebieden), Terminall 8 (hulp voor jongeren van 12-25 jaar met ernstige of meervoudige problemen die, om wat voor reden dan ook, elders niet de hulp kunnen krijgen die ze nodig hebben), Resocialisatie en Begeleiding bij Spirit
- **Therapie voor systeem:** (een vorm van) systeemtherapie voor het hele gezin, (relationele) gezinstherapie, traumabehandeling (ook voor ouders), relatietherapie voor ouders, Families First (intensieve crisishulp aan gezinnen)
- **Hulpverlening specifiek gericht op delictgedrag:** Intensieve Preventieve Aanpak, (IPA, soms ook voor broertjes en zusjes), Intensieve Forensische Aanpak (IFA), Preventief Interventie Team (PIT), Forensische Ambulante Systeem Therapie (FAST) bij De Waag, strafrechtelijk opgelegde gedragsinterventies, forensische zorg
- **Ondersteuning bij school:** Schoolcoach, Bascule (PO), sportfonds
- **Verder onderzoek:** Persoonlijkheidsonderzoek, onderzoek bij Nederlands Instituut voor Forensische Psychiatrie en Psychologie
- **Buurtgerichte interventies:** Streetcorner Work
- **Bredere ondersteuning:** Gezinsgerichte hulp om ouders te leren grenzen en structuur te bieden, hulp bij schulden voor zowel opvoeders als jeugdige, begeleid wonen voor de jongere

4.1.2 Idee en opbrengst van ISC

Alle gezinsmanagers zijn positief over het werken met de systeemgerichte casemanagement aanpak bij jeugdreclassering. Zij geloven in de systeemgerichte aanpak, het voelt voor hen logisch om in alle gezinnen – dus niet alleen in jeugdbeschermingszaken - zo te werken: *'Ik werk eigenlijk in alle gezinnen hetzelfde, dus iedereen om tafel. Ouders erbij, hulpverlening erbij, alle kinderen erbij. Zoals ik elk gezin oppak, doe ik dat ook bij jeugdreclassering.'* Over het nut van systeemgericht casemanagement zegt een gezinsmanager: *'Als je alleen op de jongere inzet, krijgt die misschien wel tools, maar als hij dan thuiskomt en zijn ouders blijven hetzelfde doen als voorheen schiet het ook niet op.'* De gezinsmanagers noemen een aantal specifieke elementen van de methodiek die leiden tot goede resultaten, deze zijn hieronder op een rijtje zijn gezet.

Zicht op de gezinscontext en onderliggende patronen

Door altijd met het hele gezin te werken, krijgt men een vollediger beeld van de context waarin de jongere opgroeit en wordt duidelijker wat de jongere nodig heeft. Door mét het gezin de onderliggende problematiek in kaart te brengen kan het beeld dat er bestaat over de oorzaak van

het gedrag van de jongere met maatregel veranderen: *'Wat het in eerste instantie oplevert, is het inzicht dat het niet alleen aan de jongere ligt. Wat je vaak merkt is dat de kinderen als schuldige worden aangewezen. Maar op het moment dat we daarover in gesprek gaan, onderzoek of uitvraag, we er toch achter komen wat maakt dat hij het uiteindelijk heeft gedaan. Dan zie je dus dat er een gezinsprobleem is in plaats van dat het aan de jongere ligt.'* Omdat er met het hele gezin wordt gepraat over gedeelde normen en waarden, ontstaan er soms eyeopeners bij de ouders.

Het uitgangspunt in de aanpak is om met het hele systeem tegelijk om tafel te gaan en een family focus te creëren. Gezinsmanagers geven aan dat dit ervoor zorgt dat er minder vaak wellesnietesdiscussies ontstaan tussen ouders en dat wordt voorkomen dat de gezinsmanager de boodschapper wordt van de jeugdige, of van de ouder richting de jeugdige.

Zicht op alle kinderen in het gezin

Systeemgericht werken houdt in dat je aandacht hebt voor alle kinderen in het gezin, dit was voorheen anders: *'De jeugdreclassering was toen erg gericht op de jongere [die was aangemeld] en de rest die lieten we maar een beetje'. Alle gezinsmanagers geven aan dat de invloed van een delinquente broer of zus erg groot kan zijn op de andere kinderen in een gezin. In een specifiek geval bleek het zusje van de aangemelde jongere kwetsbaar (en bleek hulp nodig te hebben), dit was volgens de betrokken gezinsmanager niet naar voren gekomen als haar broer geen delict had gepleegd. In een voorbeeld van een andere gezinsmanager is de jongere die was aangemeld inmiddels 'afgesloten' (hij heeft aan de voorwaarden voldaan) maar zijn de broertjes en zusjes ondertussen in een hulpverleningstraject geplaatst (en hebben zij geen strafbare feiten gepleegd). Een andere gezinsmanager geeft aan dat je altijd probeert beslissingen te nemen in het belang van ieder kind in het gezin. "Als dat betekent dat een broertje of zusje beter tijdelijk ergens anders kan opgroeien, dan zou dat een oplossing kunnen zijn. Maar in principe probeer je het binnen het gezin op te lossen, met als doel dat het beter wordt voor een ieder."*

De andere kinderen in een gezin vinden het vaak fijn dat zij ook aandacht krijgen, ze kunnen zich zo gehoord voelen. Een gezinsmanager vertelt over een moeder die zich schuldig voelde tegenover een jongere dochter. Doordat zij ook bij het begeleidingsproces werd betrokken en hierdoor steun en erkenning ervaarde, voelde moeder zich minder schuldig. In sommige gevallen zijn de ouders zelf blij dat hun andere kinderen bij het proces worden betrokken, omdat zij zo kunnen laten zien dat het met deze kinderen wél goed gaat.

Gezinsmanagers kijken ook naar de invloed van het delictgedrag op de rest van het gezin. Als de jongere bijvoorbeeld van zijn bed is gelicht door de politie, wordt ook bekeken wat dit met ouders doet, hoe er in de buurt op wordt gereageerd en welke effecten dit heeft op het gezin. *'Wat doet dit met de ouders? Hoe staan zij nu in de buurt bekend? Hoe wordt er nu gekeken naar het zwarte schaap? Hoeveel angsten heeft het jongere broertje van zes gekend op het moment dat dat gebeurde, dat ineens zijn broer van het bed werd gelicht?'*

Een andere gezinsmanager vertelt over een situatie waarin er een seksueel getinte foto van een meisje was verspreid in de buurt waarbij er vervolgens niet alleen naar de gevolgen voor het

meisje is gekeken maar ook is ingegaan op wat dit met haar zestienjarige broer had gedaan. Deze broer is uiteindelijk een periode bij zijn oma gaan wonen om rust te creëren, er waren thuis inmiddels te veel spanningen ontstaan.

Systeem speelt rol in oplossing

Het doel dat je in gezinnen stelt is breder dan enkel het voorkomen van politie- of justitiecontact. Men wil ook dat het op andere leefgebieden beter gaat met de jongere '*... en dat in samenhang met de mensen die voor hem heel belangrijk er omheen zijn. En waar hij invloed op heeft. Dus familie, netwerk en kennissen. En broertjes en zusjes.*'

De gezinsmanagers zijn van mening dat het betrekken van het systeem om de jongere heen bij het werken aan een blijvende oplossing van groot belang is. Je kunt de toekomst van de jongere niet los zien van zijn of haar omgeving, omdat de mensen in de omgeving degenen zijn die '*het kunnen maken of breken [...], om het blijvend op de lossen. Zodat het gezin het straks ook zonder jeugdbescherming kan.*' Een voorbeeld dat een gezinsmanager hierbij geeft is een situatie waarbij een vader een andere rol is gaan innemen en de moeder juist meer afstand nam waardoor de jongere meer volwassen taken op zich nam en zich verder kon ontwikkelen. Een andere gezinsmanager zegt over deze aanpak dat gezinnen steviger worden: '*..... je laat zien waar hun eigen krachten liggen [...]. Dat je het met elkaar kan doen en ook met elkaar kan voorkomen.*' Er veranderen volgens nog een andere gezinsmanager ook echt dingen in relaties door op deze manier te werken '*tot en met scheidingen aan toe*'.

Aandacht voor methodisch werken en gesprekstechnieken

Een gezinsmanager stelt dat het waardevrij houden van gesprekken ervoor zorgt dat dingen meer bespreekbaar worden, een ander zegt dat vooral het weghalen van de negativiteit ervoor zorgt dat mensen meer vertellen. Wat gezinsmanagers helpt bij het inzetten van deze technieken is de aandacht voor methodisch werken. Er wordt aangegeven dat de wekelijkse supervisie prettig is en een goed effect heeft. De kwaliteit van de uitvoering wordt hierdoor beter geborgd volgens een gezinsmanager.

Weer een andere gezinsmanager is van mening dat de methodiek ISC in principe niet iets doet wat in andere methodieken niet voorkomt ('*overal leer je om niet beschuldigend in gesprek te gaan*') maar vindt dat bij ISC beter is afgesproken wanneer het handig is een bepaalde (gespreks)techniek in te zetten en wanneer niet. Er is hierdoor ook geen verwarring in taal omdat iedereen hierin dezelfde termen gebruikt. Ook het in ogenschouw nemen van de relationele functies is van toegevoegde waarde en draagt bij aan het vergroten van de interne motivatie: '*Hiervoor [voor de invoering van ISC] gingen we dreigen, wat we bij onze methode niet doen. Je bent nu veel meer waardevrij en niet beschuldigend, dreigen helpt niet, want dat hebben die ouders natuurlijk ook al lang gedaan en de leerplichtambtenaar.*'

Bredere inzet van hulp

Omdat bij ISC wordt gekeken naar oorzaken voor problematiek, gedragspatronen in het gezin(systeem) die dit in stand houden, en het doel breder is dan het voorkomen van recidive (namelijk veilig opgroeien en ontwikkelen) wordt er ook hulp buiten de jeugdhulp ingezet. Een

gezinsmanager omschrijft een voorbeeld waarbij de jongere te laat op school kwam omdat hij zijn jongere broertjes en zusjes naar school moest brengen omdat moeder hier niet aan toe kwam. Dit kwam onder andere doordat er een schuld was van 80.000 euro. Met de moeder is gekeken naar hoe deze schuldproblematiek kon worden aangepakt, zodat de jongere uiteindelijk weer op tijd op school kon komen. Volgens de betrokken gezinsmanager was alleen het bieden van jeugdhulp in deze casus niet voldoende geweest om de problemen in het gezin aan te pakken.

Een andere gezinsmanager geeft aan dat je wel systeemgericht moet werken om op de oorzaken te kunnen interveniëren. *“Als je er in het traject achter komt dat een moeder een dusdanig trauma heeft wat van invloed is op de opvoeding en dus uiteindelijk op de broertjes, zusjes en het aangemelde kind, dan kies je voor specifieke hulp daarvoor. Dat kan ook voor brusjes gelden. Als je in een gezin komt voor JR, maar er is sprake van huiselijk geweld dan kun je kiezen voor een groep waarbij kinderen te maken hebben gehad met huiselijk geweld. Vooral voor de kleintjes. Dat kun je alleen weten op het moment dat je het hele gezin erbij betreft.”*

4.1.3 Uitvoering methodiek

Naast de algemene positieve punten van ISC is met de gezinsmanagers ook gesproken over de manieren waarop zij de methode uitvoeren en welke ideeën zij hebben over hoe de methodiek het beste kan worden toegepast. Waar moet op worden gelet? Wat werkt goed en wat kan er beter niet worden gedaan?

Wat goed werkt om het gezin te leren kennen en inzicht in oorzaken en patronen te krijgen:

- Transparant zijn
- Aandacht besteden aan verwachtingen en beeldvorming
- Omgaan met weerstand
- Betrokkenheid
- Zien en bekrachtigen van relationele verhoudingen

Transparant zijn

De gezinsmanagers benoemen de volgende onderdelen als belangrijk (met name in de eerste fase): niet oordelen, heel veel vragen stellen om onderliggende patronen écht goed in kaart te kunnen brengen, frequent contact hebben met het gezin (zo vaak komen als nodig is, geen wisselingen in gezinsmanager, volhouden en blijven proberen) en duidelijk zijn naar het gezin toe, ook over jouw rol en de rol van andere hulpverleners (en hierbij ook laten weten en zien dat je doet wat je zegt) en gezinsleden de ruimte geven om hun zorgen en angsten te kunnen uitspreken. Een ander vertelt dat het heel belangrijk is veel begrip te tonen: *Ze hebben net een maatregel gekregen en ze krijgen jou er nog eens bij, het is al zoveel. Neem daar dan twee of drie gesprekken voor. Misschien lukt het niet gelijk om de kleintjes erbij te hebben maar het moet uiteindelijk wel lukken. Transparant zijn.*

Om de situatie in zijn geheel goed in kaart te brengen is het ook goed om informatie op te vragen bij andere bronnen (huisarts, politie, school, buurtregisseur, betrokken instanties) en het raadsrapport zorgvuldig te lezen. Je moet hier wel transparant over zijn naar de ouders, anders wordt het wantrouwen alleen maar groter. Ouders en jongeren kunnen wantrouwend zijn wanneer ze denken dat de informatie tegen hen gebruikt gaat worden, want ze zitten in het strafproces. Ze weten niet of die informatie helpend voor ze is. Mensen in vrijwillig kader of met OTS hebben daar minder moeite mee, aldus de gezinsmanagers.

Aandacht besteden aan verwachtingen en beeldvorming

Het is goed om, zeker in de eerste fase, aandacht te besteden aan het beeld dat een gezin heeft van Jeugdbescherming, dit is soms echt nodig om een relatie te kunnen opbouwen en daadwerkelijk met het hele systeem te kunnen samenwerken: *'Anno 2018 staan we nog steeds te boek als mensen die kinderen zomaar uit huis plaatsen. Dat [beeld] haal ik gelijk weg. Dan zeg ik: "Nu zit ik hier en ik heb niet eens het idee om dat te gaan doen." Maar ik ben wel eerlijk. Het kan nodig zijn dat ik dat moet doen, maar dat zien jullie al mijlenver aankomen als het gaat gebeuren.'*

Omgaan met weerstand

Weerstand vanuit de gezinnen tegen beslissingen van de gezinsmanager komen regelmatig voor. In een voorbeeld dat werd gegeven waren de ouders van een jongere boos omdat hun zoon niet uit detentie kwam terwijl zij dit wel hadden verwacht. De gezinsmanager heeft toen duidelijk uitgelegd dat dit kwam omdat de jongere niet met de politie wilde praten. Door deze uitleg waren de ouders minder boos en probeerden zij er vervolgens voor te zorgen dat hun zoon wél met de politie ging praten.

Betrokkenheid

Een gezinsmanager zegt over die eerste fase: *'Ik denk dat ik een bepaalde mate van tijd en rust heb gegeven, maar wel heel betrokken ben gebleven. Alle belangrijke momenten ben ik er geweest, ik ben heel erg gaan uitvragen, heel veel erkenning gegeven. Ook bepaalde dingen heel erg kunnen ombuigen, naar familieleden toe over wat er is gebeurd, wat ze hebben gedaan.'*

Je moet als gezinsmanager investeren in het uitvinden van welke rol iedereen heeft in een gezin, om dit te bereiken moet iedereen in het gezin voldoende aandacht krijgen. Pas als dit is gebeurd kun je passende hulpverlening zoeken. Aandacht blijven houden voor de band: *'...blijven herhalen waarom we samen zitten, wat de doelen zijn en waar we naartoe willen werken.'*

Zien en bekrachtigen van relationele functies

Het zien en bekrachtigen van relationele functies binnen het gezin(systeem) en vooral niet beschuldigen is heel belangrijk in de uitvoering van ISC, zeker in het begin van een traject. Het helpt hierbij om duidelijk uit te leggen dat het niet alleen aan de jongere ligt en er zelf ook steeds alert op te blijven dat je niet tóch inzoomt op de jongere en het delict.

Eén gezinsmanager geeft aan dat hij of zij in de beginfase altijd vraagt of de jongere er iemand bij wil hebben (een vriend of vriendin), dit zorgt ervoor dat de jongere zich meer op zijn gemak voelt. Een ander noemt het zaak eerst een 'fundering te leggen', om ouders te helpen uit de overleefstand te komen. Dit is nodig om verder te kunnen bouwen, als je dit niet doet en

'bovenaan' begint kom je niet verder. Je kunt die fundering bouwen door erkenning te verkrijgen voor ieders rol en als het ware een soort ondertiteling te geven voor wat iedereen zegt. Vaak zeggen mensen wel min of meer hetzelfde maar begrijpen zij elkaar toch niet. *'Soms moet je veel meer tijd nemen om een gezin te motiveren om bepaalde hulp te gaan accepteren of te gaan inzien dat dat voor hen helpend kan zijn'*. Daarnaast kan het benoemen van de krachten van de ouder en hem of haar belangrijk maken bijdragen aan het opbouwen van een band. Als een ouder het bijvoorbeeld lastig vindt dat broertjes of zusjes worden betrokken, kan het helpen in eerste instantie een compliment te geven over het feit dat de ouder de andere kinderen niet wil belasten en dat hier een mooie intentie achter zit. Een ander stelt dat het er om gaat dat je de jongeren belangrijk maakt, ervoor zorgt dat ze het gevoel krijgen dat er naar ze geluisterd wordt – in plaats van een gesprek te voeren waarin het alleen maar gaat over wat ze verkeerd doen. Het helpt om een duidelijk doel te hebben voorafgaand aan het gesprek.

Ook het dieper ingaan op het verleden van de ouders kan helpen patronen helder te krijgen, alhoewel je dit wel goed moet uitleggen omdat ouders weerstand kunnen voelen bij de vragen over hun verleden.

Iets wat goed kan werken in het betrekken van broertjes en zusjes is het bij elkaar zetten van kinderen van dezelfde leeftijd. Waar één gezinsmanager stelt dat vooral (oudere) zussen een goed voorbeeld kunnen zijn voor hun broer (meisjes zijn vaak meer gericht op hun moeder, hebben meer afstand tot het criminele gedrag van hun broer en durven hem eerder te confronteren) stelt een ander dat juist oudere broers een rolmodel kunnen zijn voor hun jongere broertje(s), met name als een vader afwezig is.

Wat goed werkt in het gezin betrekken om veranderingen tot stand brengen:

- Weten wie uit het gezin(systeem) je 'mee moet hebben' voor verandering
- De juiste hulp inzetten en hulp op maat
- Realistische doelen stellen en niet te veel hulp tegelijk

Weten wie je uit het gezin(systeem) 'mee moet hebben' voor verandering

Het is goed om in elk gezin te kijken wie je 'mee' moet hebben, als bijvoorbeeld de moeder de dienst uitmaakt dan moet je echt investeren in de band met haar: *'Als ik haar niet mee had [gehad], had ik nooit iets kunnen doen met de rest'*. Bij ouders die wantrouwend zijn door eerdere ervaringen helpt het om transparant te zijn en te zorgen dat je niets doet zonder de ouder op de hoogte te stellen en mee te nemen in de beslissingen. Tegelijkertijd helpt het om duidelijk te zijn en te blijven over de opdracht die je hebt in een gezin: *'Dit is hoe we werken, punt.'*

Het gezin moet goed begrijpen waarom iedereen bij het proces wordt betrokken, uitleggen wat de invloed op broertjes en zusjes kan zijn. *'Je moet het ze gewoon uitleggen. Zeker bij jeugdreclassering vinden ouders dat lastig. Want ze vinden dat het ene kind gestraft moet worden en niet het andere kind. En die moeten dan ineens bij gesprekjes zitten en die worden dan eigenlijk ook gestraft. Ouders proberen die kinderen uit de wind te houden. Maar je moet het*

gewoon goed aan ze uitleggen. Hierbij kan het soms goed zijn dit te illustreren met een voorbeeld: *'Als de één een scheet laat, zit de ander in de stank'*. Er moet ook worden gekeken of er buiten het gezin nog anderen zijn die een belangrijke rol spelen (opa, oma, buurman, nicht etc.) zodat deze ook kunnen worden betrokken.

Om gezinnen te betrekken bij de plannen kun je ze laten zien waar hun krachten liggen en met hen te kijken hoe ze deze krachten – samen, als gezin - kunnen vergroten. Hierbij hoop blijven houden en uitstralen: *'Ook al zitten ze hier in het grootste afvoerputje van Amsterdam, als wij het verloren zijn, dan is het klaar'*.

De juist hulp in zetten en hulp op maat

Meermaals wordt benadrukt dat de match tussen therapeut en jongeren/gezinnen heel belangrijk is en dat gezinsmanagers dit in de gaten moeten houden. Je bent als gezinsmanager immers afhankelijk van de kwaliteit en resultaten van deze interventies. Als die match er is, kan worden geprobeerd de therapeut ook na de achttiende verjaardag van de jongere een rol te laten blijven spelen, dit zorgt voor continuïteit. In een voorbeeld is er een soort ontheffing aangevraagd om een coach waarmee het goed klikte ook ná de achttiende verjaardag van de jongere aan de jongere te kunnen blijven koppelen.

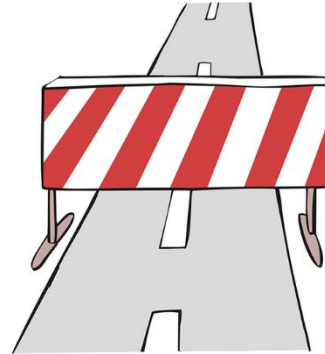
Realistische doelen stellen en niet te veel hulp tegelijk

Bij de inzet van hulp moet er worden opgepast dat er niet te veel hulp tegelijk wordt ingezet. Als dit het geval is wordt het voor veel ouders te ingewikkeld en schiet het zijn doel voorbij. Kleine en realistische stappen zijn vaak beter, een jongere bijvoorbeeld helpen aan dagbesteding als werk of een vriendinnetje. Het gaat erom dat de jongere zijn tijd op een positieve manier gaat invullen, al is het voetballen bij een vereniging. En je moet realistisch zijn als het gaat om resultaten, soms zijn er alleen kleine veranderingen mogelijk en richt je je erop dat ze een diploma (niveau 1, startkwalificatie) halen. Ook belangrijk is het om te zorgen dat niet alleen hulp voor de jongere wordt ingezet en benoem en betrek ook het gezin(systeem) bij de doelen.

Bij het stellen van doelen dient er rekening gehouden te worden met de situatie en de haalbaarheid. In een specifiek voorbeeld ging het om een jongere die zijn vader was verloren bij een liquidatie en wiens moeder ook diep in de drugswereld zat. De gezinsmanager die deze jongere begeleidde gaf aan dat hij de doelen op de situatie had aangepast: *'Het enige wat ik nog voor die jongen kon hopen was dat hij op het moment dat hij een telefoontje wilde jatten, dit niet deed door een pistool op iemand zijn hoofd te zetten maar door hem gewoon van tafel te pakken. En dan is dat wat ik wil bereiken. Het is misschien heel erg gek om te zeggen vanuit mijn reclasseringstaak want we willen geen recidive meer. Maar het is ook een stukje realistisch zijn; wat kunnen we wel en niet bieden.'*

4.1.4 Barrières bij de uitvoering van ISC

Gezinsmanagers noemen verschillende hobbels die zij tegen komen in de toepassing van ISC. In deze paragraaf worden deze barrières beschreven en wordt ingegaan op de ideeën die de gezinsmanagers hebben over de oorzaken of achtergronden hiervan.

De barrières zijn als volgt geclusterd:

- Vaardigheden van gezinsmanagers bij betrekken en motiveren van alle gezinsleden
- Systeem van organisaties / samenwerking met andere organisaties

Vaardigheden van gezinsmanagers bij betrekken en motiveren van alle gezinsleden

Alle gezinsmanagers geven voorbeelden van hoe lastig het kan zijn om het hele gezin te betrekken en motiveren.

Weerstand tegen betrekken van broertjes en zusjes

De meeste weerstand hebben ouders tegen het betrekken van de broertjes en zusjes. Ouders hebben soms het idee dat hun andere kinderen nóg meer worden belast door ze bij het gesprek te betrekken – ze hebben immers al een broer of zus die een delict heeft gepleegd en dat is al erg genoeg. Gezinsmanagers vinden het soms lastig en het kost tijd ouders uit te leggen waarom ook de kinderen zonder maatregel bij de begeleiding worden betrokken. Gezinsmanagers geven verder aan dat de leeftijd van de broertjes of zusjes een rol speelt in de mate waarin ze hen betrekken (als zij nog heel jong zijn wordt er vaak eerst met de ouders overlegd), evenals de ernst van de situatie (is er bijvoorbeeld een heftige inval geweest?). Het kan ook lastig zijn als er een heel groot leeftijdsverschil is tussen de kinderen (bijvoorbeeld een zestienjarige jongen en een zusje van drie), het blijft voor gezinsmanagers zoeken wat hierin wijsheid is. Als er meerderjarige broers en zussen zijn in het gezin die zelf al een maatregel hebben gehad willen die vaak niet worden betrokken.

Wanneer jongere vastzit

Gezinsmanagers vinden detentie van een jongere een barrière om systeemgericht te werken en sommigen zien zich dan genooddaakt om individuele gesprekken te voeren. De bedoeling is echter dat de gezinsmanager samen met ouders naar de justitiële jeugdinrichting gaat voor de gesprekken. Het betrekken van anderen, zoals broertjes en zusjes is dan wel wat lastig. De truc is om – ondanks dat niet iedereen bij de gesprekken is - toch iedereen op de hoogte te blijven houden van de lijn die wordt ingezet.

Gezinsmanagers vinden het lastig om hoop te vergroten bij gezin met lange hulpverlenings-geschiedenis

Sommige ouders hebben eerder te maken gehad met Jeugdbescherming en zijn de oude (individuele) werkwijze gewend, dan is het volgens de gezinsmanagers een opgave om hen mee

te nemen in het idee dat alle gezinsleden bij het proces worden betrokken. Gezinsmanagers vinden het lastig om met ouders met een lange hulpverleningsgeschiedenis echt te verbinden, het is dan bijna niet mogelijk lijkt om de hoop – op positieve verandering – te vergroten. Belangrijk in deze situaties is om de tijd te nemen om te kijken naar waaróm mensen deze weerstand hebben, dit te benoemen en uiteindelijk te doorbreken.

Ontkennen van delict

Het is ook erg lastig om patronen te bespreken als een jongere ontkent, met name als ouders hierin meegaan en denken dat hun zoon of dochter pas schuldig is als er een veroordeling ligt. Soms wil een jongere zijn verhaal niet vertellen omdat dit al vele malen eerder van hem of haar is gevraagd (bij andere instanties).

Ouders geen mentale ruimte om mee te werken

Systeemgericht werken komt soms moeilijk van de grond omdat ouders door omstandigheden geen (mentale) ruimte voelen of hebben om echt mee te werken. Uit de interviews komen voorbeelden dat opvoeders overbelast zijn, uit beeld zijn of weerstand hebben tegen het volgen van therapie. Ook wordt aangegeven dat men het niet gewend is om te praten.

Als gevolg van bovenstaande barrières, is het voor de gezinsmanager lastig om de patronen van het gezin te herkennen en doorbreken, terwijl dit een heel belangrijk onderdeel is om systeemgericht te kunnen werken. Dit is nodig om de complexe problematiek te doorgronden. Dit kan er volgens een gezinsmanager toe leiden dat er niet meer bereikt wordt dan dat een jongere met een jeugdreclasseringsmaatregel *'een paar maanden geen justitiecontact heeft'* en er sprake is van *'enige stabiliteit'* in de situatie, ook al biedt dit volgens haar geen enkele garantie voor de toekomst. *'Ik hoop dat de helft niet meer recidiveert. De andere helft zal ik misschien moeten overdragen aan de [volwassen] reclassering. En dat is ook de realiteit. En daar moet je denk ik ook wel mee kunnen dealen, dat niet iedereen te redden is. Dat maakt wel dat ik me nog harder ga inzetten en ook dat met de ouders ga bespreken om juist de broertjes en de zusjes erbij te betrekken voordat het daar ook mee fout gaat.'*

UVO's worden erg omvangrijk bij gezinnen met veel hulpverleners

Het is niet altijd mogelijk de uitvoerdersoverleggen (UVO's) voor alle kinderen tegelijk te houden omdat je dan *'met twintig man om de tafel zou moeten'*, dit geldt met name in gezinnen waar veel vormen van hulpverlening zijn ingezet. In dit soort gevallen wordt er soms voor gekozen de overleggen per kind te organiseren. Overigens wordt er volgens andere gezinsmanagers soms wel succesvol met grotere groepen samen gewerkt in UVO's.

Systeem van organisaties / buitenwereld

Het tweede cluster van barrières betreft het systeem van organisaties waar Jeugdbescherming een onderdeel van is en de samenwerking met deze organisaties.

Aangeboden systeemtherapie sluit niet aan bij gezinnen

Als er hulpverlening wordt ingezet, is er niet altijd een geschikte vorm beschikbaar. *'Vaak streven we naar gezinsinterventies; we kijken naar de gezinspatronen en daar willen we wat in veranderen, daarom zetten we vaak gezinstherapie in om daar wat in te veranderen. Maar niet*

elk gezin is daartoe in staat. Therapie komt aan op inzicht en verbaal/praten. Maar dan moet je dat wel kunnen qua intelligentie, reflectie en verbaliteit. Bij bijvoorbeeld LVB gezinnen. Maar ook los van intelligentie zijn er ouders die niet kunnen reflecteren.' Aanvullend geven enkele gezinsmanagers aan dat systeemtherapie niet altijd toereikend is. Eén gezinsmanager zegt zelfs dat het vaak niet werkt. Er worden verschillende redenen gegeven waardoor dit het geval kan zijn: soms heeft een jongere 'een schop onder zijn kont nodig' en lukt dit ouders niet of onvoldoende, soms gaan de ouders echt vooruit maar de jongere waar het om gaat niet (in dit soort gevallen kan het zijn dat er meer aan de hand is met de jongere, waarvoor andere hulp nodig is). Sommige gezinsmanagers twifelen aan het nut van systeemtherapie bij jongeren die al richting volwassenheid gaan, bij dit soort jongeren kan als perspectief misschien meer worden ingezet op het zelfstandig worden.

Raad voor de Kinderbescherming en OM werken niet systeemgericht

Een gezinsmanager oppert dat het handiger zou zijn als de Raad ook systemisch zou werken en alle kinderen in een gezin aanmeldt, dan hoef je 'het gevecht' niet aan te gaan met de ouders over het betrekken van de broertjes en zusjes. Ook in de samenwerking met het OM zijn er barrières in het systeemgericht werken. Het OM richt zich op de individuele straf en het verkleinen van het recidiverisico, hetgeen soms haaks staat op wat gezinsmanagers nodig achten voor het systeem: *'We moeten elkaar meer gaan begrijpen. Ik heb in een zitting echt bijna ruzie gehad, ik moest mij echt positioneren. We werden bijna achterlijk beschouwd door het OM. Waarop ik zeg 'we willen allemaal hetzelfde en ik bagatelliseer helemaal niks, maar mijn functie als gezinsmanager is niet uw functie. Mijn functie is, of het kind dit nou gedaan heeft of niet, vastzit of niet, uiteindelijk goed eindigt. En dat maakt dat ik nou dit en dit wil, of dit nog als andere mogelijkheid zie. Terwijl u vindt dat ze eigenlijk vast hoort te zitten.'* Het is soms zoeken naar wat het pedagogische doel is en hoe dit zich verhoudt tot de maatregel die wordt opgelegd, dit botst wel eens. *'Dan probeer je de samenwerking aan te gaan en uitdragen namens het gezin en de partners wat wij voor ogen achten. 1. Dat er in de eerste plaats geen recidive meer plaatsvindt 2. Dat zij een gezonde ontwikkeling doormaken, met een dagbesteding en een rustige thuissituatie of elders.'*

Privacy kwesties

Enkele gezinsmanagers geven aan dat zij het lastig vinden om met privacy-kwesties om te gaan: *'Anno 2018 zijn we nog steeds aan het rommelen hiermee'*. Het delen van informatie over broertjes en zusjes wordt genoemd als struikelblok, bijvoorbeeld wanneer een gezinsplan gedeeld wordt met de rechtbank. Maar ook kan het lastig zijn om op de juiste manier informatie van een behandelaar van een van de ouders op te vragen en te delen. Gezinsmanagers vinden het soms lastig om te zeggen dat de informatie met iedereen zal worden gedeeld, zeker als er al veel gebeurd is in een gezin en het wantrouwen bij ouders groot is. Echter, door de informatie zodanig te bespreken dat het in relatie staat tot de veilige ontwikkeling van de jeugdigen in het gezin, kan informatie wel gedeeld worden (bijvoorbeeld door de invloed van de stoornis van ouder op het opvoedgedrag te bespreken en niet de diagnose). Ook is het voor gezinsmanagers belangrijk om te bedenken hoe informatie zodanig wordt opgeschreven dat het wel gedeeld kan worden, bijvoorbeeld door aan doelen gekoppelde acties te beschrijven. Vervolgens werkt iedereen aan

die doelen. Ook kan in uitvoerdersoverleggen met iedereen om tafel toestemming worden gevraagd voor het delen, bespreken en beschrijven van informatie.

Strafrecht richt zich alleen op jongere

Binnen het jeugdreclasseringskader lopen gezinsmanagers aan tegen het gegeven dat je als gezinsmanader rekening moet houden met de eisen vanuit het strafproces: *'Wat er in de beschikking staat, moeten we doen.'* Soms zou je vanuit pedagogisch oogpunt meer willen doen of meer tijd willen hebben voor een proces, er wordt bijvoorbeeld vaak gestart met IFA omdat dit door de rechter wordt bepaald, terwijl de eerste fase van verbinden en motiveren eigenlijk nog moet starten. Ook kan het zo zijn dat gedurende een (net opgestart proces) de jongere een delict pleegt en wordt gedetineerd: je kunt dan niets anders doen dan dit accepteren. Aan de andere kant kan dit soms ook een goede stok achter de deur zijn, kan deze externe motivatie ervoor zorgen dat de jongere in beweging komt.

Vanuit het strafrecht kan alleen hulpverlening worden aangewezen voor de jeugdige, niet voor diens ouders of gezin. Dit kan belemmerend werken, wanneer ouders bij het standpunt blijven dat de hulp zich niet op hen hoeft te richten.

4.2 Drie gezinnen

Van drie gezinnen is een gezinslid geïnterviewd (twee moeders en één vader) en de betrokken gezinsmanager over hun ervaringen met de systeemgerichte aanpak en wat dit heeft opgeleverd.

Gezin 1: korte beschrijving

Gezin 1 bestaat uit moeder (hierna: moeder01) en zeven kinderen. De middelste (jongen, 17 jaar bij aanmelding, top 400) kreeg een maatregel opgelegd omdat hij verdacht werd van het plegen van een ernstig misdrijf (waar hij uiteindelijk niet voor is veroordeeld). De drie oudste kinderen wonen niet meer thuis. Het gezin is onderling hecht, moeder is zeer nauw betrokken. Moeder heeft geen sociaal netwerk. Het gezin heeft al lange tijd betrokkenheid van Jeugdbescherming vanuit verschillende kaders. In het verleden is als gevolg van criminele activiteiten van een oudere broer het huis van het gezin beschoten, dit heeft tot veel angst bij moeder en de kinderen geleid.

Gezin 1: ervaringen systeemgericht werken

Gesprekken met het hele gezin kwamen nauwelijks voor, wel met moeder en zoon, waarbij moeder vaak eerst met de gezinsmanager sprak. Moeder vertelt dat zij dingen vaak besprak met de gezinsmanager voordat die met haar zoon ging praten (*'Ik ken mijn kinderen het beste [...]. Dus ik stuur de hulpverleners een beetje'*). De zoon gaf vervolgens aan of hij wilde dat moeder aanwezig was bij het gesprek of niet. Als moeder niet bij een gesprek was geweest werd zij later door de gezinsmanager op de hoogte gebracht van wat er was besproken. De gezinsmanager had veel gesprekken met alleen de moeder (*'Ze [de gezinsmanager] weet dat alles wat voor mijn kinderen bestemd is, via mij gaat'*). Soms waren er gesprekken met de drie andere nog thuiswonende kinderen erbij, maar met name om hen op de hoogte te stellen van gemaakte afspraken. Zij wisten ook niet precies wat hun oudere broer had gedaan. Voor hen is geen hulpverlening ingezet gedurende de begeleiding van Jeugdbescherming (er is wel een sportfonds en cultuurfonds aangeschreven). De oudere kinderen (niet meer thuis wonend) wilden

niks met het traject te maken hebben. Bij de uitvoerdersoverleggen met hulpverleners was naast de jongere alleen moeder altijd aanwezig, de andere kinderen nooit.

Gezin 1: Wat heeft de begeleiding opgeleverd en waardoor?

Zoon heeft inzicht gekregen dat hij een andere kant op moet. Door coaching en gesprekken met moeder en oudere broers en zussen is zijn zelfbeeld versterkt. Hij voelt zich meer geaccepteerd op school en binnen zijn vriendenkring. Hij is zelfstandiger en regelt meer zelf. De maatregel van Toezicht en Begeleiding is positief afgerond. Hij heeft geen nieuwe politiecontacten gehad.

De oorzaken voor het delictgedrag en de onveiligheid bij deze zoon zijn weggenomen, doordat bij moeder verandering teweeg is gebracht. Deze verandering (minder beschermend en meer loslaten) heeft invloed op alle jeugdigen in het gezin. Moeder: *“ik heb nu geleerd dat ik ze te strak vast hield. Ik wilde ze overal voor beschermen. Ik ben gaan leren dat ik best wel een beetje afstand mag bewaren. Ik hoef niet helemaal los te laten, maar ik mag het wel een beetje laten vieren.”*

Daarnaast is er stabiliteit in het gezin gekomen, doordat de oudere broers – die criminele contacten hebben – niet meer thuis wonen. Ondanks dat een oudere broer werd gezocht omdat hij verdacht was van het plegen van een ernstig misdrijf, zijn in het belang van zijn broertjes en zusjes afspraken gemaakt waarbij er contact kon blijven en de jongere kinderen wisten dat ze hun broer altijd konden blijven zien. Ook voor de moeder. *“Het is niet dat ze haar zoon niet mag zien maar ze moet er wel voor kiezen dat ze haar andere kinderen gaat beschermen. Dus spreekt ze elders met deze zoon af”*. Stabiliteit en veiligheid is ook gecreëerd doordat de oudere kinderen bepaalde zaken zelf financieren, waardoor moeder minder financiële stress heeft. *“Als moeder aan hen laat zien dat ze nog bang is, dan hebben de kinderen dat constant door.”* De gezinsmanager zorgde voor verandering in het gedrag bij moeder. Constant moeder daarin versterkt, hoe zij die boodschap kan overdragen op de kinderen. Ook is de financiële situatie op orde gebracht. Dit brengt een veilige situatie voor de thuiswonende kinderen. Gezinsmanager: *“Ik denk dat de kinderen het meeste merken dat moeder in een rustig vaarwater is gekomen. Ze kon zo in de stress schieten waardoor ze geen ruimte en aandacht meer had voor andere dingen. Ook niet voor de kinderen om leuke dingen te gaan doen. Ze zat enorm in de overlevingsmodus. Waardoor ze niet altijd de volledige emotionele aandacht voor de kinderen kon hebben, hoe erg ze ook haar best deed. Ze heeft nu zoveel meer ruimte en rust voor haar hoofd, waardoor ze de kinderen echt de aandacht kan geven die nodig is.”* Daarnaast regelde de gezinsmanager het aanschrijven van sport- en cultuurfondsen voor de jongste kinderen.

Gezin 2: korte beschrijving

Gezin 2 bestaat uit vader (hierna: vader02), stiefzoon (26) uit een eerdere relatie die niet meer thuis woont, zoon (16) met PTSS en ADD, zoon (10) met autisme en ADD en een pasgeboren dochter uit een huidige (nieuwe) relatie. In het verleden was er huiselijk geweld binnen het gezin. Moeder van zoon (16 en 10) was verslaafd en had borderline. Vader en moeder zijn gescheiden, de kinderen wonen bij vader. Vader heeft somberheidsklachten en is beperkt emotioneel beschikbaar voor zijn zoons. Vader heeft een (vriendschappelijke) vriendin die een belangrijke

en steunende rol heeft, met name in het leven van zoon (10). Deze vriendin woont echter tweehonderd kilometer verderop en speelt een beperkte rol in het dagelijkse leven van het gezin. Zoon (16) heeft een maatregel gekregen omdat hij via internet geprobeerd heeft een vuurwapen te kopen. Volgens de wijkagent waren er vermoedens van plannen van een zogenaamde schoolshooting. Zoon heeft anderhalve maand in detentie gezeten, daarna elektronisch toezicht (enkelband).

Gezin 2: ervaringen systeemgericht werken

De gezinsmanager voerde gesprekken met het hele gezin (vader en de twee zoons) om het gezin en de situatie in kaart te brengen. In overleg met vader zijn afspraken gemaakt over de tijden van de avondklok die aan de enkelband was verbonden, waar de zoon zich vervolgens aan heeft gehouden. Voor de oudste zoon zijn er afspraken gemaakt met school, de gezinsmanager was bij deze gesprekken aanwezig. Ook de reclassering en de opvoedpoli werden hierbij betrokken, maar deze gesprekken vielen niet onder de uvo's, die werden volgens vader op een gegeven moment overgeslagen omdat het allemaal wel liep. *'Uiteindelijk hebben we heel weinig gesprekken gehad als je je bedenkt dat het normaal gesproken iedere zes weken is.'* De maatregel is inmiddels afgelopen maar het is voor het gezin nog niet afgelopen volgens vader: *Hij [oudste zoon] is degene geweest die het naar de klote heeft geholpen. [...] Maar hij is nu vrij, hij kan naar zijn vriendjes toe, wij zitten vast. Nog steeds. Dat is wat er niet ingaat.*

Gezin 2: Wat heeft begeleiding opgeleverd en waardoor?

Vader geeft aan dat beide zoons al hulpverlening kregen voordat de jeugdreclasseringsmaatregel werd opgelegd. Zelf wordt hij hier inmiddels ook actief bij betrokken. Voor hem veranderde door de begeleiding dan ook niet veel. De reeds ingezette hulp werd onderdeel van het gezinsplan. Door deze hulp heeft ook hij veel geleerd. *"We zijn een niet-pratend gezin. Dat is best lastig. Maar sinds de kinderen in hulpverlening zitten omdat het keihard nodig was, ben ik goed gaan leren praten. [...] Ik ben gewoon echt geen prater. Ondertussen is het mijn talent geworden"*.

Wat volgens vader een belangrijke toevoeging was, was de 'stok achter de deur' door de maatregel. *"Ik zie de gezinsmanager als iemand die de regie houdt op wat al loopt. Uiteindelijk is zij degene die de communicatie naar het OM moet doen, hoe het met het gezin gaat en het met [zoon] loopt."*

Ook heeft de gezinsmanager gezorgd dat de oudste zoon kon gaan kickboxen, met daarbij coaching. *"Hij [zoon] is heel enthousiast, eindelijk wat te doen. Ik ook. Ik was tegen kickboxen, omdat ik het een cultuur vind die niet bij mijn kind past, het is een risico. Juist omdat het bij Spirit is, vind ik het te gek."*

Inmiddels gaat het goed met de oudste zoon, hij kon uiteindelijk – mede dankzij de aanwezigheid van de gezinsmanager bij de gesprekken met de directeur – op zijn school blijven en haalt goede cijfers. Hij is geslaagd. *"Er zijn aparte gesprekken geweest met school. Met de reclassering en Opvoedpoli erbij. Ook om het te overtuigen dat zoon geen gevaar voor de school is"*. De vriendenkring van de oudste zoon is veranderd. Er is nog een klein groepje van over. Vader heeft hier een sturende rol in gehad door de confrontatie te zoeken met deze jongens, hen thuis uit te

nodigen en toe te spreken dat wat zij gedaan hadden fout was. Vader zegt: *“ik ben er bovenop blijven zitten. En laten zien waarom het verkeerd gaat. Uiteindelijk hebben we gelijk gekregen en zijn ze één voor één gepakt. Dat schijnt toch nut voor hem gehad te hebben”*. Op het moment van het interview wordt de maatregel dan ook afgesloten, eerder dan in de opgelegde twee jaar. Vader geeft aan hier trots op te zijn en vindt dit een mooie beloning voor het harde werken van zijn zoon. Echter, het gebeurde heeft nog steeds wel een impact op het gezin. De jongste zoon neemt het zijn broer erg kwalijk. *“Hij [oudste zoon] mag niets verkeerd doen, ook al ruikt het verkeerd dan zit hij [jongste zoon] er boven op. Super alert. Typisch een autisme trekje. Hij let op alles. [...] Echt verschrikkelijk. Hij [oudste zoon] wil daardoor ook het huis uit.”*

Gezin 3: korte beschrijving

Het derde gezin bestaat uit moeder (hierna: moeder03) en drie zoons (nu 18, 13 en 9 jaar oud). De kinderen zijn in Nederland geboren, hebben vervolgens een aantal jaren in Suriname gewoond en wonen sinds 2013 weer in Nederland. De oudste zoon (toen 16) raakte op het verkeerde pad. Hij is wegens het plegen van een (niet gespecificeerd) delict een maatregel gekregen. In 2014 is moeder gescheiden van vader. Vader is recent weer in Suriname gaan wonen, dit valt moeder zwaar omdat ze voor de emigratie ondanks hun scheiding veel samen deden in de opvoeding. Het ondersteuningsnetwerk van het gezin bestaat uit twee oma's en een oom. De oom heeft een goede invloed op de oudste zoon en is in de ogen van moeder een soort coach voor hem.

Gezin 3: ervaring systeemgericht werken

De gesprekken met het gezin vonden bij hen thuis plaats en begonnen altijd met iedereen, dus ook met de twee jongere kinderen erbij. Zij gingen dan meestal in de loop van het gesprek huiswerk maken. De gezinsmanager heeft contact gehad met de school van de jongste kinderen over hoe het met hen ging. Het was wel even wennen voor het gezin. Moeder: *“De vader is geen prater. Hij zei: ‘Jeetje, net alsof jij dit gedaan hebt’. Die andere kleintjes zijn ook in het gezin betrokken en om het voor hen te voorkomen moet je toch als ouders over jezelf beginnen. Dat was even slikken, vooral voor de vader; ‘Jeetje, ik heb hier niet om gevraagd’. Je zit ook al in de scheiding, ook dat er nog bij. Al met al hebben we toch... je doet alles voor je kind omdat je weet dat je kind goed terecht moet komen. Iedereen maakt fouten. Dan moet je met de billen bloot en je hebt niks te verbergen, dan moet je het gewoon zeggen.”*

De doelen die in de gesprekken werden gesteld waren met name gericht op de oudste zoon. Tijdens de begeleiding van Jeugdbescherming zijn er meerdere vormen van hulpverlening ingezet: trainingen voor moeder en zoon, een coach voor de zoon en een maatschappelijk werkster voor het gezin. De uvo's vonden regelmatig plaats, op de locatie van één van de uitvoerders. De oudste zoon woont momenteel bij één van zijn oma's. Er is geen borgingsplan opgesteld met het gezin.

Gezin 3: Wat heeft begeleiding opgeleverd en waardoor?

Door de inzet van trainingen voor moeder en zoon samen, hebben zij inzicht gekregen in elkaars gedrag en achterliggende oorzaken. Moeder geeft duidelijk aan dat de trainingen veel hebben

opgeleverd. Niet alleen in haar relatie met deze zoon, maar ook ten opzichte van de andere kinderen. *“Die trainingen heb ik gedaan maar pas ik ook toe bij die twee kleintjes. Dus ze waren ook betrokken. Dat heeft echt profijt gehad. Doordat de gezinsmanager de juiste hulp en doorverwijzing heeft gedaan. Het was heftig. Want direct na mijn werk moest ik hup, naar de trainingen.”*

Maar het duurde wel even voordat ze gemotiveerd was voor deze trainingen. *“Wanneer ouders het kind niet begrijpen, bereik je niks. Het probleem blijft dan. In het begin was ik het er ook niet mee eens, ik dacht shit, mijn werk. Ik heb niks gedaan, waarom zegt de rechter dat we dit moeten doen? Maar dan ga je je kind leren kennen. Dan komen die gesprekken.”*

Ze kreeg ook inzicht in de oorzaken van het gedrag van haar zoon. *“Ja. Hij is ook onzeker en dat wist ik niet. Hij is een grote jongen en oogt sterk. Later zag ik dat hij wel een klein mannetje is. Omdat hij groot is werd hij gestuurd om dingen te doen. Hij wilde zijn plekje vinden en dus deed hij mee om erbij te horen. Nu heeft hij geleerd dat mensen hem accepteren zoals hij is en wanneer ze dat niet doen, zijn ze geen vriend. Tot nu toe gaat het goed”*.

Ook heeft moeder geleerd haar zoon meer los te laten en zelf te laten doen. *“Ik heb de neiging om alles voor hem te doen. Dat is mijn valkuil. Ik moet leren loslaten. Dat hij zelf dingen regelt. Hij kan het wel. Nu hij bij zijn oma is, staat hij zelf op. Maar toen hij bij mij was ‘Je moet wakker worden!’, hij gaat nu op tijd naar zijn stage en school. Hij kan het! Ik maakte hem altijd wakker. Dan gaat het averechts. Nu hij alleen bij oma is gaat hij zelf naar school en zijn stagebegeleider is blij met hem.”*

Positieve punten systeemgerichte aanpak volgens ouders

Werkrelatie

Moeder01 vertelt dat de goede band die zij had met de gezinsmanager echt heel anders was dan de eerdere ervaringen die ze had met (jeugd)hulpverlening: *‘Ze was echt heel belangrijk voor ons. Ik krijg ook een smile als ik aan haar denk. [...] Ze heeft de tijd genomen om mij te leren kennen, ze heeft ons onderzocht en die klik was er gewoon. Ik had echt een gerust gevoel, hèhè, er is ook een andere kant van de hulpverlening.’* Moeder01 geeft ook aan het heel prettig te hebben gevonden dat ze vanaf het eerste begin inspraak had in waar de afspraken plaatsvonden. Daarnaast ging de gezinsmanager niet over de grenzen van moeder, ze kon aangeven waar ze wel en niet aan toe was. De gezinsmanager luisterde, dacht mee en liet de moeder vrij in haar uitingen (*‘Ik kan nogal een flapuit zijn’*). Hierdoor kon de moeder zichzelf zijn en hoefde ze zich niet anders voor te doen, dit heeft volgens haar geleid tot samenwerking en oplossingen. *‘Je weet niet hoe je zelf zal reageren in de situatie, maar je kunt het je wel voorstellen waarom ik reageer zoals ik reageer en waarom zo handel als ik heb gehandeld. [...] Ik denk dat je dan al een heel stuk verder komt, als je begrip kunt tonen. Je hoeft het niet met elkaar eens te zijn.* Het was fijn dat de gezinsmanager ijverig was. Zij en moeder verdeelden soms de taken. Ze hielden elkaar dan op de hoogte hoe ver ze waren en moeder vond dit prettig. De gezinsmanager was ook goed bereikbaar en reageerde snel op apps, dat was ook fijn.

Vader02 geeft aan dat het contact met de gezinsmanager goed verliep. In overleg konden zij bijvoorbeeld de afspraken maken over de avondklok voor de zoon, die passend waren voor het gezin. Maar hij spreekt niet van een vertrouwensband of benoemt het contact niet als een positief element.

Moeder03 vertelt dat de gezinsmanager er vanaf het eerste moment bovenop zat en dat zij zich door haar gehoord voelde. Omdat de gezinsmanager zich gelijkwaardig opstelde naar haar zoon en hem serieus nam liep het goed en werkte haar zoon mee. *'We werden niet gezien als probleemgeval, maar als mens. Iemand luistert naar je, iemand begrijpt je. Geen verborgen agenda. Dit is het en dit zijn de consequenties.'* Moeder geeft aan dat de band zo vertrouwd was dat ze het erg jammer vond toen het traject werd afgesloten.

Betrekken van hele systeem

Alhoewel moeder03 een goede band heeft opgebouwd met de gezinsmanager was de start van het proces niet makkelijk. Het duurde even voordat ze begreep waarom zij en haar ex-man zo betrokken werden: *'Maar eerst was het wel, jeetje... Misschien is het j'ouw schuld. Ik ben al druk en dan heb ik ook nog Jeugdbescherming op me, terwijl ik helemaal niks heb gedaan. Maar later begreep ik waarom. De kinderen worden hier [in Nederland] beschermd.'* Het werd haar vrij snel duidelijk werd waarom de jongere kinderen ook bij de gesprekken werden betrokken: *'[...] die kleintjes horen er ook bij. Uit onderzoek is gebleken dat wanneer het met het oudste kind misgaat, dan kunnen de andere kinderen ook een beetje ontsporen. Dus automatisch worden alle kinderen betrokken.'*

Uitvoerdersoverleggen (uvo's)

Moeder01 ervaarde de uvo's als een luxe, het feit dat iedereen daar bij elkaar zat voor háár zoon. Haar zoon vond het echter helemaal niks. Het feit dat hij het middelpunt was, dat alle vragen aan hem gesteld werden vond hij teveel. Maar moeder denkt dat het toch goed was, omdat haar zoon zo zag dat iedereen op één lijn zat en dat de lijntjes kort waren. Moeder 2 vertelt dat haar zoon geen problemen had met de uvo's, ze zegt dat hij in gaten had dat iedereen goede bedoelingen had.

Wat zorgde voor verandering in gedrag?

Moeder01 denkt dat met name het feit dat haar zoon meerdere keren tegen de lamp is gelopen ervoor heeft gezorgd dat hij zijn leven heeft gebeterd. Ook het feit dat hij de hulp kreeg die hij nodig had en dat zijn zelfbeeld en zelfvertrouwen toenamen heeft hieraan bijgedragen. De rol die ISC hierin heeft gespeeld wordt niet direct door moeder benoemd, maar zij geeft wel aan dat zij in de loop van het traject is gaan inzien dat zij haar kinderen 'te strak hield' en dat ze nu meer gezonde afstand kan bewaren. De band met de gezinsmanager was hierin cruciaal en ook het kijken naar gezinspatronen was van belang: *'Als je niet weet hoe wij communiceren, contact leggen met elkaar, hoe de interacties zijn, hoe dit zo in elkaar zit en waarom ik deze houding heb aangenomen, kan je niks voor ons betekenen. Als je niet het stukje van mijn verleden weet, kan je ook niet weten waarom ik er zo in sta. En waarom ik steiger. Dus dat is belangrijk.'*

Vader02 geeft aan dat hij denkt dat het 'dwang'-gedeelte in het reclasseringstraject een goede stok achter de deur is, dat dit in zijn ogen zorgde voor verandering. Ook de detentie van anderhalve maand is 'een goed lesje' geweest voor zijn zoon. Maar dwang alleen zal nooit voor verandering zorgen in zijn optiek. In de gesprekken met school zag vader het als een voordeel dat de gezinsmanager aanwezig was omdat dit een derde partij is die alles ook vastlegt. De therapie heeft in zijn ogen niet zozeer bijgedragen aan de gedragsverandering van zijn zoon, het veranderen van school des te meer. Ook het feit dat zijn zoon een vertrouwenspersoon had (vanuit eerdere hulpverlening) heeft volgens vader een groot verschil gemaakt voor zijn zoon.

Moeder03 heeft veel gehad aan de trainingen voor haar en haar zoon: *'We deden rollenspellen. Hij kon precies doen wat ik deed. Ik schaamde me. Ik mocht doen wat hij doet. Ik heb daar echt een band met hem gekregen. [...] Wanneer ouders het kind niet begrijpen, bereik je niks. Het probleem blijft dan. In het begin was ik het er ook niet mee eens, ik dacht shit [...]. Ik heb niks gedaan, waarom zegt de rechter dat we dit moeten doen? Maar dan ga je je kind leren kennen. Dan komen die gesprekken, het kind doet zijn rol en ik deed mijn rol. We moesten lachen hoor, we werden gefilmd! Ik vond het leuk! Dat hij mij nadoet. Ik heb er veel aan gehad. We zaten zo hard te lachen.'* Door deze trainingen is moeder gaan inzien dat haar zoon misschien wel groot en sterk oogt, maar eigenlijk onzeker en nog *'een klein mannetje is'*. Haar zoon vond de trainingen 'goed', alhoewel moeder hieraan toevoegt dat hij ook niet echt een keuze had omdat het door de rechtbank was opgelegd.

Effecten op broertjes en zusjes

Moeder01 geeft aan dat er ook positieve effecten van de begeleiding door jeugdbescherming zijn op de andere kinderen in het gezin. Als voorbeeld noemt zij dat voor de jonge kinderen er meer rust is, maar ook dat de gezinsmanager sport- en cultuurfondsen voor hen heeft aangeschreven.

Vader02 denkt dat het betrekken van het jongere broertje bij de gesprekken negatieve gevolgen heeft gehad op dit broertje. *'Dan zit je daar met zijn allen. Die kleine ook. Dan ga je het over alles hebben en dat zijn ook weer herinneringen aan andere dingen, aan zijn moeder. Hij heeft gesprekken met één persoon [bij de Opvoedpoli] en ineens moet hij met iedereen gaan praten. [Hij] gaat dan heel raar doen. Hij vindt het niet prettig.'*

Moeder03 vertelt dat, hoewel de gestelde doelen en de gevolgde trainingen vooral op de oudste zoon waren gericht, de twee jongere kinderen hier veel profijt van hebben gehad omdat zij alles wat ze leerde ook op hen toepaste. Ze vertelt dat ze onder andere heeft geleerd dat ze dingen beter anders kan zeggen: *'Ons Surinaamse temperament... Ik kan pittig overkomen. Mijn zoon houdt er niet van wanneer het lijkt alsof ik schreeuw. [...].'*

5. Conclusie

Wetenschappelijke kennis onderschrijft een systeemgerichte aanpak van delictgedrag. Het beleid van Jeugdbescherming Regio Amsterdam zet deze kennis in, middels het Intensief Systeemgericht Casemanagement. Dit onderzoek richt zich op de uitvoering van dit beleid in de praktijk. Het doel was om de ervaringen inzichtelijk te maken van jongeren, ouders en gezinsmanagers met systeemgericht casemanagement bij jeugdreclassering en in hoeverre dit volgens hen bijdraagt aan de doelstelling van Jeugdbescherming 'ieder kind blijvend veilig'. Omdat de benaderde jongeren niet geïnterviewd wilden worden, zijn alleen ervaringen van ouders meegenomen.

Perspectief van ouders op systeemgericht werken bij delictgedrag

Wat volgens ouders werkte in de systeemgerichte aanpak is dat gezinsmanagers echt de tijd en moeite namen om oprecht het gezinssysteem te leren kennen, zonder te (ver)oordelen. Tegelijkertijd geven zij aan dat zij het bij aanvang van de begeleiding niet altijd als wenselijk ervaren om met iedereen tegelijk om tafel te zitten. Later in het proces wel. Wat werkte is dat gezinsmanagers het belang hiervan goed konden uitleggen en eerlijk en transparant waren in het contact.

Ouders geven twee manieren aan waarop de systeemgerichte werkwijze positief bijdroeg aan de veilige ontwikkeling van de jeugdigen in het gezin. Ouders kregen inzicht dat de oorzaken voor het gedrag van het kind met de maatregel (ook) in het gezinssysteem liggen én dat hun eigen (opvoed)gedrag van invloed is op alle kinderen in het gezin. Twee moeders geven concreet aan dat zij inzicht kregen in hun aandeel in de gezinsproblematiek en (het in stand houden van) het gedrag van hun kind. Mede door veranderingen in hun eigen gedrag, konden zij bijdragen aan de veranderingen bij de jongere. Ook had de verandering in hun eigen gedrag een preventieve werking op de andere kinderen in het gezin. In één gezin benoemde vader echter andere aspecten die tot de veilige ontwikkeling van de kinderen hebben bijgedragen, die geen verband houden met de ingezette werkwijze.

Ervaringen van gezinsmanagers met systeemgerichte aanpak bij delictgedrag

De gezinsmanagers vinden eveneens dat de systeemgerichte werkwijze zinvol is voor de aanpak van de problematiek van jongeren met een jeugdreclasseringsmaatregel en om zo de missie 'ieder kind blijvend veilig' te realiseren. De gezinnen die zij begeleiden kenmerken zich door problemen op verschillende gebieden en veel van deze problemen spelen zich af in de gezinscontext. Gezinsmanagers geven aan dat zij door de systeemgerichte aanpak bij jeugdreclassering 1) beter zicht hebben op de gezinscontext en de oorzaken van de problematiek, 2) zicht hebben op de ontwikkeling van broertjes en zusjes, 3) het systeem ook inzetten bij het aanpakken van de problemen en het vasthouden van verandering, 4) het lukt om methodisch te werken en doelmatig gesprekstechnieken in te zetten en tot slot 5) niet alleen voor de jongere hulp kunnen inzetten maar ook voor sleutelfiguren uit het systeem om de jongere heen, zoals broertjes en zusjes en opvoeders.

Dit onderzoek laat zien dat de systeemgerichte aanpak van het Intensief Systeemgericht Casemanagement goed gekozen beleid is, doordat de aanpak aansluit bij de aspecten die belangrijk worden gevonden in de praktijk. Net als de gezinnen, benoemen de gezinsmanagers elementen die afkomstig zijn uit de FFP aanpak als punten die maken 'dat het werkt'. Het gaat hierbij om de respectvolle houding, duidelijkheid naar het gezin, de oprechte interesse in het hele gezin en de vasthoudendheid om iedereen te leren kennen en de problematiek op tafel te krijgen.

Barrières bij uitvoeren systeemgerichte aanpak

Belangrijke barrières voor het systeemgericht werken doen zich voor door het systeem (van organisaties) waarbinnen gezinsmanagers werken. Andere organisaties werken individu gericht, waardoor er discussie ontstaat over a) inhoud (waarop richt de hulp zich) en als gevolg daarvan b) de vorm (alleen informatie van het individuele kind mag in de rapportage naar de rechtbank) van het gezinsplan aangepast moeten worden hetgeen extra werk oplevert. Daarnaast vinden gezinsmanagers het in de praktijk lastig om bij weerstand van ouders tegen het betrekken van de andere kinderen in het gezin, toch iedereen om tafel te krijgen, met als gevolg dat de analyse van patronen en oorzaken lastig is. Belangrijk hierbij is om zo methodetrouw mogelijk werken. Het gaat om maatwerk: "hoe werk ik in dit gezin zo systeemgericht mogelijk"?

De barrières zijn geen reden om de systeemgerichte werkwijze te verlaten of aan te passen. Ze pleiten juist voor een verdere en bredere implementatie van systeemgericht werken.

Discussie

Dit rapport startte met een theoretische uiteenzetting die systeemgericht casemanagement bij delictgedrag onderbouwt. Het beleid van Jeugdbescherming Regio Amsterdam geeft hier uitvoering aan en de belangrijkste bevindingen uit dit onderzoek onderschrijven deze aanpak vanuit de praktijk. In deze paragraaf beschouwen we deze bevindingen nader en geven we aanbevelingen.

Allereerst blijkt niet het probleemgedrag van de jongere de kern, maar liggen de oorzaken voor het gedrag in de gezinscontext. Deze bevinding is overeenkomstig aan de kenmerken en risicofactoren van jongeren en gezinnen die in aanraking komen met jeugdreclassering die we kennen uit de literatuur. Het gaat niet om het delict of om verzuim, maar om de factoren in de gezinscontext. De systeemgerichte aanpak van ISC kijkt expliciet naar datgene wat onderliggend is aan de problematiek, dus zowel bij de jongere als diens omgeving. Ook ten aanzien van broertjes en zusjes. *Dit maakt dat de systeemgerichte aanpak van ISC goed aansluit bij de oorzaken van de problematiek in de gezinscontext. Ook de invloed van en op broertjes en zusjes krijgt aandacht, en is er een preventieve werking voor broertjes en zusjes. Hiermee is ISC onderscheidend ten opzichte van andere methoden voor jeugdreclassering in Nederland.*

Daarnaast is duidelijk geworden dat de jongeren die bij Jeugdbescherming Regio Amsterdam komen met een maatregel van jeugdreclassering wegens delictgedrag in twee 'typen' lijken in te delen. Enerzijds gaat het om jongeren die al lang bekend zijn met jeugdhulp en ook al eerder in aanraking kwamen met Jeugdbescherming. Hier lijkt de ingezette hulp niet toereikend te zijn

geweest of niet van de grond gekomen. Anderzijds gaat het om jongeren die door de maatregel van jeugdreclassering voor het eerst in beeld komen bij professionele hulp. In beide gevallen gaat het om jongeren waar al lange tijd veel problemen spelen. Dit wordt bevestigd door onderzoek naar kenmerken van jongeren in de top600: ondanks dat de helft van hen al vroeg (voor twaalf jaar) opvallend veel problemen hadden, kwamen zij pas rond hun 14^e bij Jeugdbescherming in beeld (Seegeren en Fassaert, 2014). *Belangrijk is dan ook dat preventie beter moet. De vraag hierbij is wie dit kan doen en waar zij op moeten letten. De risicoprofielen beschreven door Seegeren en Fassaert (2014) bieden aanknopingspunten. Met name jongeren die nog onbekend zijn bij zorgverleners totdat ze een maatregel van jeugdreclassering opgelegd krijgen, moeten eerder gesignaleerd worden. De mogelijke impact van (systeemgerichte) preventie, door inzet van ondersteuning of hulp, kan hier ook groot zijn.*

Weerstand tegen begeleiding en of hulpverlening door ouders wordt veel benoemd in dit onderzoek. Dit lijkt inherent aan de doelgroep van jeugdreclassering. Weerstand wordt vaak veroorzaakt door een lange hulpverleningsgeschiedenis, met veelal een gebrek aan positief resultaat. Of gezinnen waar ook (veel) eigen problematiek bij ouders speelt. Het zijn juist ook deze gezinnen waar wordt besloten dat strafafdoening gepaard gaat met begeleiding door een casemanager. Dit sluit aan bij de theorie van het Intensief Systeemgericht Casemanagement, dat juist door de inzet van cognitief gedragstherapeutische gesprekstechnieken deze weerstand verminderd door te verbinden met de gezinsleden en hen te motiveren voor verandering. Dit is de reden dat FFP voorziet in handvatten om om te gaan met weerstand, negativiteit en beschuldigingen. Uit eerder onderzoek naar de inzet van FFP bij jeugdreclassering (Tong Sang, De Wit, De Boer & Jongman, 2012) blijkt echter dat (met name Nederlandse) gezinnen de relationele benadering van de situatie soms lastig vinden. Zij vinden dat 'het niet aan hen ligt maar aan hun kind'. *In de begeleiding van jeugdigen en hun omgeving is het bereiken van motivatie en een family focus daarom een noodzakelijke voorwaarde voor het succes van de verdere begeleiding, zodat de gezinsmanager hulp in kan zetten en hiermee verandering op gang kan brengen. Zo een gedeeld beeld van de beoogde verandering en motivatie hiervoor verdient dan ook bijzondere aandacht bij het systeemgericht werken.*

Deze praktijkstudie maakt eveneens inzichtelijk dat bij jongeren en gezinnen waar een jeugdreclasseringsmaatregel is opgelegd -naast begeleiding door een casemanager- vaak de inzet van (jeugd)hulp nodig is. Dit wordt ingezet om de oorzaken van het delictgedrag aan te pakken en recidive te verminderen. De mate waarin deze (jeugd)hulp wordt ingezet is in de praktijk van Jeugdbescherming regio Amsterdam veel hoger dan landelijke gegevens van het CBS laten zien (zo'n 40%, zie ook bijlage I: factsheet). Tevens komt uit dit onderzoek naar voren dat gezinsmanagers regelmatig hulp inzetten voor het gezins(systeem) van de jongere, zoals diens ouders, broertjes en zusjes, of dat juist hulp voor hen als systeem wordt ingezet, zoals systeemtherapie. *Deze hogere mate van inzet van hulp is mogelijk doordat de jongere in zijn (gezins)context wordt gezien, en zo duidelijk wordt waar de oorzaken zitten voor het probleemgedrag en op welke gebieden er binnen het systeem (jeugd)hulp nodig is. Deze bredere visie is een echte meerwaarde van het Intensief systeemgericht casemanagement en*

biedt kans om door de oorzaken weg te nemen het delictgedrag blijvend te stoppen en preventief in te grijpen bij broertjes en zusjes.

Jeugdbescherming Regio Amsterdam is niet de enige organisatie die een systeemgerichte aanpak hanteert voor jongeren met delictgedrag. Ook elders binnen de jeugdstrafrechtketen wordt het belang van de gezinscontext erkend. Zo zijn alle beschikbare evidence based *interventies* voor jongeren met delictgedrag ook systeemgericht (zoals Multi Systeem Therapie, Relationele Gezinstherapie en Multi Dimensional Family Therapie). Het is van belang om het hele systeem voor de zorg voor jeugd in te richten vanuit deze kennis. Ook wordt systeemgericht gewerkt bij de aanpak in de Top400 en Top600⁵, is er een pilot met het betrekken van ouders door Bureau HALT en is een gezinsgerichte werkwijze in Justitiële Jeugdinrichtingen geïmplementeerd. Onlangs adviseerde de RSJ (2018) in het kader van de aanpak van delictgedrag van jongeren dat hiertoe verbetering van de jeugdhulp noodzakelijk is. Zij stelt dat "de *evidence based* kennis voor een effectieve aanpak is aanwezig, maar wordt nog onvoldoende ingezet." In lijn hiermee is de aanbeveling *dat het beleid van alle organisaties die betrokken zijn bij deze jongeren eenduidig zou moeten zijn en een systeemgerichte benadering moet onderschrijven. In gesprek met elkaar moet gekeken worden hoe de samenwerking verbeterd kan worden om het systeemgericht werken in de praktijk te bevorderen.*

Beperkingen van dit onderzoek

Een klein aantal gezinnen is geïnterviewd en alleen ouders die wilden meewerken. Ook de participatie van gezinsmanagers was op basis van vrijwilligheid. Hierdoor is mogelijk geen totaal representatieve groep van deelnemers betrokken.

⁵ De Top600 is een lijst van 600 personen die de afgelopen jaren relatief veel high-impact delicten hebben gepleegd. Het gaat dan om overvallen, straatroven, woninginbraken, zware mishandeling, openlijke geweldpleging en moord/doodslag. Deze strafbare feiten hebben een grote impact op de slachtoffers en zorgen dat de mensen zich in Amsterdam en de regiogemeenten onveilig voelen. Om de high-impact delicten terug te dringen, wordt samengewerkt door politie, het openbaar ministerie, de GGD, en het Preventief Interventie Team om de juiste zorg en straf in te zetten. Bij de Top400 gaat het om jongeren en jongvolwassenen die al in contact zijn geweest met de politie, maar nog niet zo vaak als de veelplegers uit de Top600.

Bronnen

GGWiki – de Wikipedia van Jeugdbescherming Regio Amsterdam, te raadplegen via: [https://bs-ggwiki.saasweb.cloud/wiki/leder_kind_\(blijvend\)_veilig_%26_intensief_systeemgericht_casemanagement](https://bs-ggwiki.saasweb.cloud/wiki/leder_kind_(blijvend)_veilig_%26_intensief_systeemgericht_casemanagement)

Justitie en Veiligheid Halt project 'Ouder aan zet', 2018. Te raadplegen via: <https://www.innoveermeemetjenv.nl/onderwerpen/innovatie-in-de-praktijk/ouders-aan-zet-geef-ouders-regie-bij-straftbaar-gedrag-van-hun-kind>

Referenties

- Alexander, J. F., Waldron, H. B., Robbins, M. S., & Neeb, A. A. (2013). *Functional family therapy for adolescent behavior problems*. Washington, DC: American Psychological Association.
- Asscher, J. J., Van der Put, C. E., & Stams, G. J. J. M. (2015). Gender differences in the association between child maltreatment and adolescent offending. *Journal of Family Violence, 30*, 215-225. doi:10.1007/s10896-014-9668-4
- Belsky, J. (1993). Etiology of child maltreatment: A developmental ecological analysis. *Psychological Bulletin, 114*(3), 413-434. doi:10.1037/0033-2909.114.3.413
- Bronfenbrenner, U. (1979). *Ecology of human development: Experiments by nature and design*. Boston, MA: Harvard University Press.
- Busschers, I., Boendermaker, L., & Dinkgreve, M. (2016). Validation and operationalization of Intensive Family Case Management: A Delphi Study. *Child and Adolescent Social Work Journal, 33*(1), 69-78. doi:10.1007/s10560-015-0403-7
- Busschers, I., & Boendermaker, L. (2019). Systeemgericht werken bij gezinnen met meervoudige en complexe problematiek: Intensief Systeemgericht Casemanagement. In: *Gezinnen met meervoudige en complexe problematiek: theorie en praktijk* (Eds.) Knorth-Dickscheit, J., & Knorth, E. Groningen: Rijksuniversiteit Groningen.
- Dawe, S., Harnett, P. H., & Frye, S. (2008). *Improving outcomes for children living in families with parental substance misuse: What do we know and what should we do*. Melbourne: Australian Institute of Family Studies.
- Janssen, H. (2016). Parenting, criminogenic settings and delinquency. Doctoral dissertation. Utrecht: Universiteit van Utrecht.
- Knorth, E. J. (2016). Ontwikkeling door opvoeding: Inzicht en uitzicht. In W. Staal, J. Vorstman, & R. J. van der Gaag (red.), *Leerboek ontwikkelingsstoornissen in de levensloop: Een integrale medische en psychologische benadering* (pp. 119-136). Utrecht: De Tijdstroom.
- Loeber, R., Slot, W., & Stouthamer-Loeber, M. (2008). A cumulative developmental model of risk and promotive factors. In R. Loeber, N. W. Slot, P. H. van der Laan, & M. Hoeve (eds.),

- Tomorrow's criminals: The development of child delinquency and effective interventions* (pp. 133-161). Farnhem, UK / Burlington, VT: Ashgate.
- Lucenko, B., He, L., Mancuso, D., & Felver, M. (2011). *Effects of Functional Family Parole on re-arrest and employment for youth in Washington State*. Olympia, WA: Washington State Juvenile Rehabilitation (RDA Report 2.34: Executive Summary). Retrieved from: <https://www.dshs.wa.gov/sites/default/files/SESA/rda/documents/research-2-24.pdf>
- Orobio de Castro, B., Veerman, J. W., Bons, E., & De Beer, L. (2002). *Kansen gekeerd? Criminaliteitspreventie door gezinsondersteuning*. Amsterdam/Utrecht: PI Research BV/ Capaciteitsgroep Ontwikkelingspsychologie Universiteit Utrecht.
- Raad voor Strafrechttoepassing en Jeugdbescherming (2017). Verhoging strafrechtelijke minimumleeftijd in context. Advies over verhoging van de strafrechtelijke minimumleeftijd en het belang van goede jeugdhulp. Den Haag: RSJ.
- Rist, M. (2011). *Report to County Commissioners*. Woodland, CA: Yolo County (California) Probation Department.
- Rots-de Vries, C., Van de Goor, I., Stronks, K., & Garretsen, H. (2011). Evaluation of an assertive outreach intervention for problem families: Intervention methods and early outcomes. *Scandinavian Journal of Caring Sciences*, 25(2), 211-219. doi:10.1111/j.1471-6712.2010.00811.x
- Rowland, M. K. (2009). *Family-based reintegration: Effective interventions for juveniles on parole*. El Paso, TX: Lfb Scholarly Publishing.
- Seegeren, M. & Fassaert, T. (2014). In de nesten. Analyse van de voorgeschiedenis van een groep jongvolwassen gewelddadige veelplegers uit Amsterdam. Amsterdam: GGD Amsterdam.
- Sexton, T. L., Alexander, J. F., & Kopp, D. (2002). *Functional Family Parole Training Manual*. Seattle, WA: FFT LLC.
- Simons, I. (2018). Improving family-centered care in Juvenile Justice Institutions. Doctoral dissertation. Leiden: Universiteit Leiden.
- Steinberg, L., Darling, N., Fletcher, A. C., Brown, B. B., & Dornbush, S. M. (1995). Authoritative parenting and adolescent adjustment: An ecological journey. In P. Moen, G. H. Elder, & K. Luscher (Eds.), *Examining lives in context* (pp. 423-466). Washington, DC: American Psychological Association.
- Stith, S. M., Ting Liu, L., Davies, C., Boykin, E. L., Alder, M. C., Harris, J. M., Som, A., McPherson, M., Dees, J. E. M. E. G. (2009). Risk factors in child maltreatment: A meta-analytic review of the literature. *Aggression and Violent Behavior*, 14(1), 13-29. doi:10.1016/j.avb.2006.03.006

Tong Sang, M. N., De Wit, A. C., De Boer, M. D., & Jongman, E. (2012). *Functional Family Parole Services. Een onderzoek naar de effectiviteit van FFPS*. Amsterdam: De Bascule / BJAA.

Washington State Department of Social and Health Services (2009). *Intensive Parole Model for High Risk Offenders. Report to the Legislature*. Olympia, WA: Author.

Washington State Institute for Public Policy and the University of Washington Evidence-Based Practice Institute (2013). *Inventory of Evidence-Based, Research-Based, and Promising Practices*. Olympia, WA: Washington State Institute for Public Policy.

Wenar, C., & Kerig, P. (2005). *Developmental psychopathology from infancy through adolescence*. New York, NY: Prentice Hall.

White, C., Warrener, M., Reeves, A., & La Valle, I. (2008). *Family intervention projects: An evaluation of their design, set-up and early outcomes*. London: Department for Children, Schools and Families.
